

AUTORII FILOCALICI VIAȚA ȘI OPERA LOR

Ierom. drd. Nectarie Arvai

PHILOCALIC AUTHORS-THEIR PHILOCALIC LIFE AND WRITINGS

Abstract: Although they belong to different centuries, that extend on the range of a millennium (IV-XIV century), all the saint authors from Philocalic are in absolute consensus in regard to the means, paths and needs that drive, through gradual virtue learning, culminating with the non-suffering and love, at the touch of the desired and beloved likeness with God. The study presents in a general note the life of this philocalic pillars and their opera, included in the twelve philocalic volumes, at the same time, outlining their personal experience, and their learning, each writing reflecting the character, experience and spiritual measure of each of the philocalic authors.

Keywords: virtue, opera, spirituality, authors, unwilling

„Deși aparțin unor veacuri diferite, care se întind pe parcursul unui mileniu (sec. IV-XIV), toți sfinții autori din Filocalie se află într-un consens deplin în privința mijloacelor, căilor și nevoițelor care conduc, prin deprinderea treptată a virtuților, culminând cu nepățimirea și dragostea, la atingerea doritei și fericitei asemănări cu Dumnezeu”¹. Autorii filocalici sunt aleși astfel de către

¹ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 1, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008, p. 6. A se vedea și Bernardin Menthon, Un pământ de legende, Sfinții și Mănăstirile din Olimpul Bitiniei, Cu binecuvântarea P.S. Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor, Traducere din limba franceză de Protosinghelul Petroniu Tănase, Starețul Mănăstirii Românești Prodromul - Muntele Athos, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1994. Părintele Dionysios Tatsis, Cuvintele Bătrânilor, Traduse în română de către P.S. Andrei Andreicuț, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004. Paladie, Istoria Lausiacă (Lavsaicon), Scurte biografii de pustnici, Tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Teotist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Membru al Academiei Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993. Pr. John Anthony McGuckin, Dicționar de teologie patristică, Traducere din limba engleză Dragoș Dăscă și Alin – Bogdan Mihăilescu,

Părintele Stăniloae pentru a evidenția calea pe care nevoitorul trebuie să o parcurgă în dobândirea apogeului trăirii concretizat prin îndumnezeirea vieții sale în/prin Hristos. Pentru acest fapt vom prezenta în mod general viața acestor stâlpi filocalici și vom enumera operele lor, cuprinse în cele doisprezece volume filocalice, evidențiind totodată atât trăirea personală a acestora, cât și învățătura lor, din acestea reieșind parcursul unei vieți doritoare după Dumnezeu și etapele ce trebuiesc urmate în realizarea acesteia, fiecare scriere oglindind caracterul, trăirea și măsura duhovnicească a fiecăruia dintre autorii filocalici.

În primul volum al Filocaliei românești sunt cuprinși un număr de ^v scriitori filocalici și Părinți ai Bisericii noastre, dintre care enumerăm pe: Sfântul Antonie cel Mare, Evagrie Ponticul, Sfântul Ioan Casian, Nil Ascetul, Marcu Ascetul, Diadoh al Foticeii și Isaia Pustnicul.

Sfântul Antonie, supranumit „cel Mare” datorită măsurii duhovnicești la care ajunsese, s-a născut în anul 252 în părțile Egiptului de Mijloc, într-o familie aleasă și înstărită în care a primit o puternică învățatură creștinească; deși avea posibilități materiale considerabile, trăia într-un mod modest și singular, singura lui preocupare fiind trăirea în unei vieți profund duhovnicești. „El nu se lenevea ca un copil, nici după ce a sporit cu vârsta, ci se supunea părinților și luând-aminte la citiri, gândea la folosul lor.”² La vârsta de aproximativ 18-20 de ani devine orfan de ambii părinți, rămânându-i în grijă o soră mai mică, însă în cel mai scurt timp dăruiește săracilor moștenirea primită de la părinți, păstrând doar o parte infimă cât să asigure nevoile sorei sale pe care o încredințează spre grijă unor fecioare din acele locuri, el dăruindu-se deplin unei vieți conforme cu învățătura evanghelică. Întrucât nu existau în jurul lui centre monastice, Sfântul Antonie începe, urmând exemplul altor viețuitori care se nevoiau în vecinătatea satului său, să trăiască retras în pustietățile din apropiere. Urmează să experimenteze o serie de ispite diavolești care însă nu îl descurajează³, întărindu-se în practica unei aspre nevoițe⁴ în perioada de 13 ani petrecută într-un mormânt idolesc. După vârsta de aproximativ 35 de ani pleacă din ținuturile sale, alegând ca loc de nevoiță o cetate pustie în care

Ediție îngrijită de Dragoș Mîrșanu, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2014.

² Luna Ianuarie, Ziua a Șaptesprezecea, Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie cel Mare, în *Viețile sfinților pe luna Ianuarie, Retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1993, p. 275. Viața Sfântului a fost scrisă de Sfântul Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei. A se vedea Mitropolit Nicolae Corneanu, *Viața și petrecerea Sfântului Antonie cel Mare*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, în care se cuprinde și o bogată bibliografie referitoare la viața Sfântului Antonie, Cf. Bibliografie, pp. 152-160.

³ A se vedea *Ibidem*, pp. 277-278.

⁴ Se cunoaște nevoița înaltă exprimată prin lipsa somnului perioade îndelungate, postul aspru timp de mai multe zile și chinurile pe care diavolii i le aduceau în mod concret, bătându-l; se cunoaște de asemenea episodul viețuirii lui în mormintele idolești, unde răbdând chinuri cumplite din partea diavolilor, ajunge să îl vadă pe Hristos, având doar vârsta de 35 de ani (Cf. *Ibidem*, pp. 279-281).

viețuiește în retragere deplină 20 de ani, după care, aproximativ pe la anul 306, se deschide spre învățătură celor care îl căutau. „Apoi, vorbindu-le și sfătuindu-i să-și aducă aminte de bunătățile ce vor să fie și de iubirea de oameni a lui Dumnezeu, ceea ce s-a arătat spre noi, Carele n-a cruțat pe Fiul Său, ci pentru noi toți L-a dat pe El, a plecat pe mulți să aleagă și să poftască viața monahicească. Și de aceea s-au făcut mănăstiri prin munți, iar pustia s-a locuit de monahi, care au ieșit din lume și s-au scris la petrecerea din cer.”⁵ Ca urmare a învățăturii și a vieții lui, s-au adunat în jurul acestuia mulți monahi în acele locuri, făcând din acea zonă „... o țară, care de sine era împodobită cu cinstirea de Dumnezeu și cu dreptatea”⁶. În perioada prigoanei lui Maximin⁷, Sfântul Antonie părăsește retragerea pentru a mărturisi credința și pentru a întări pe cei persecutați, după care se reîntoarce în pustia sa, dorind și mai mult după isihie. Deoarece era o personalitate duhovnicească în acea zonă, se hotărăște să plece spre Tebaida de Sus, în locuri unde să nu fie cunoscut⁸, așezându-se într-un „... munte foarte înalt, având sub el apă limpede dulce și foarte rece, câmpii din afară și puțini finici, neîngrijiiți”⁹. Aici se nevoiește o perioadă singur și neștiut, până când frații lui de nevoie îl descoperă și încep să îl viziteze, fapt ce îl determină pe sfânt să le răspundă cererii de a se mai deplasa uneori la aceștia cu scopul de a-i povățui¹⁰. Povățuiește și pe unii împărați, precum pe Constantin Augustul¹¹ și pe fiii acestuia Constanțiu¹² și Constans¹³, luptând totodată și împotriva arianismului, erezie pe care a profetizat-o, și a împăratului Valens¹⁴. Adoarme în muntele său de nevoie în anul 356, la vârsta de 104 ani, avându-i alături pe ucenicii care i-au slujit timp de cincisprezece ani și anume pe Macarie și Plotin, lăsând poruncă să nu i se cunoască locul îngropării¹⁵. Este prăznuit la data de 17 ianuarie. Ca scrieri atribuite Sfântului

⁵ Ibidem, pp. 282-283. Sunt cunoscute o serie de întâmplări din viața lui care evidențiază măsura duhovnicească înaltă la care a ajuns: a trecut Nilul fiind purtat de crocodili (Cf. Ibidem, p. 283), diavolii i se descopeau sub diferite forme spre a-l ispiți (Cf. Ibidem, pp. 294-296).

⁶ Ibidem, p. 297.

⁷ A condus între anii 305-313.

⁸ Aici este povățuit prin pronic dumnezeiască de niște saracini.

⁹ Ibidem, p. 299. Aici Sfântul Antonie începe să se gospodărească singur, cultivând grâu și legume.

¹⁰ Sunt cunoscute o serie de întâmplări extraordinare în viața Sfântului: vindecarea unui om pe nume Fronton și a unei fecioare din Vusira Tripoliei, salvarea prin darul înainte-vederii a vieții unui monah aflat rătăcit în pustie, vederea sufletului Avvei Amun în timp ce se înălța la cer, vindecarea unei fecioare pe nume Policratia, vindecarea unui tânăr și a unei copile care erau demonizați (Cf. Ibidem, pp. 303-309); totodată reușește să combat exagerările unor filosofi ce veniseră la el cu gândul de a-l tubura (Cf. Ibidem, p. 309-313).

¹¹ A domnit între anii 306-337.

¹² A domnit între anii 337-361.

¹³ A domnit între anii 337-350.

¹⁴ A domnit între anii 364-378. A se vedea op. cit., pp. 313-316.

¹⁵ Ibidem, pp. 317-319. A se vedea și viețuirea sa alături de Cuviosul Pavel Tebeul, în op. cit., pp. 319-323. P.S. Kallistos Warre, Cuvânt înainte, pp. 5-8, și Derwas J. Chittz, Introducere, pp. 9-16, în Sfântul Antonie cel Mare, Scrisori, Traducere: Voronca Ștefan Francisco, Tipărit cu

Antonie cel Mare sunt cunoscute șapte scrisori ale acestuia despre care dă mărturie Fericitul Ieronim¹⁶, Părintele Stăniloae combătând pe cei ce contestau atât veridicitatea lor¹⁷, cât și a celor 170 de capete ce cuprind *Învățăături* despre viața morală a oamenilor și despre bună purtare, cuprinse atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească.

Evagrie Ponticul s-a născut aproximativ în anul 345 în Ibora Helenopontului, ajungând un apropiat al Sfântului Vasile cel Mare, care îl hirotesește citeț, și al Sfântului Grigorie al Nazianzului, care îl hirotonește diacon și alături de care petrece perioada cuprinsă între anii 379-381 la Constantinopol, luptând în combaterea arianismului; rămâne aici și după plecarea Sfântului Grigorie, devenind un apropiat al Patriarhului Nectarie. Ca urmare a unei ispite trupești care îi periclitează viața, se retrage în Ierusalim la începutul anului 382. Urmează mai apoi retragerea sa în Egipt, unde petrece începând cu anul 383 și până la sfârșitul vieții sale, fiind ucenicul Sfinților Macarie Egipteanul și Macarie Alexandrinul; refuză demnitatea de episcop al Alexandriei, adormind la data de 6 ianuarie 399. Deși a fost condamnat la Sinodul V Ecumenic, rămâne o persoană foarte controversată, fiind acuzat de unii ca fiind origenist, și absolvit de alții ca unul ce a fost greșit înțeles sau ca unul căruia i s-au adus nenumărate calomnii; cu toate acestea opera sa este de o mare valoare și profunzime, cuprinzând „... regulile ascezei și misticii ulterioare, la el se cuprind sistematizate aproape toate învățăturile psihologice și pneumatologice aplicate în viața ascetică și mistică din Răsărit”¹⁸ Fiind considerat eretic, o mare parte a operei sale a fost distrusă, păstrându-se însă doar în traduceri din limbile siriacă și armeană¹⁹. Evagrie este cel care introduce în scrierile bisericești, „binecuvântarea Prea Sfințitului Galaction Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Bunavestire, Galați, 2003.

¹⁶ Părintele Stăniloae aduce ca justificare studiul lui F. Klejna, Cf. Marcel Viller,; a se vedea Nota nr. 1, la *Viața și scrierile Sfântului Antonie cel Mare*, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 1, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008, p. 10.

¹⁷ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, op. cit., pp. 10-11.

¹⁸ Idem, *Viața și scrierile lui Evagrie Ponticul*, în op. cit., p. 56. În acest sens a se vedea studiul introductiv al diac. Ioan I. Ică jr., *Avva Evagrie Ponticul și luptele războiului ascetic împotriva gândurilor și a demonilor*, în *Avva Evagrie Ponticul, În luptă cu gândurile*, Despre cele opt gânduri ale răutății și Replici împotriva lor, Comentarii ieromonah Gabriel Bunge, Traducere și prezentare diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2006, pp. 5-33, în care se prezintă o analiză detaliată a operei și a vieții acestuia, precum și referințe bibliografice importante cu referire la opera și la analiza operei lui Evagrie, cf. atât a numeroaselor note de subsol care conțin referințe bibliografice, cât și a informațiilor cuprinse în *Prescurtări și bibliografie*, pp. 365-368. Se face trimitere cu precădere la Ierom. Gabriel Bunge, *Evagrie Ponticul. O introducere*, trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997, pp. 17-131.

¹⁹ În acest sens a se vedea Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, op. cit., Nota nr. 3, pp. 52-53, unde sunt enumerate toate scrierile lui Evagrie.

centuriile” sau sentințele „ în grupe de câte 100”²⁰, model preluat din literatura filosofică. Scrierile sale cuprinse în Filocalia românească sunt: Schiță monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim²¹; Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor²², incluzând: Despre vise, Despre dracul întristării, Despre slava deșartă; Din capete despre trezvie²³; Cuvânt despre rugăciune, împărțit în 153 de capete²⁴.

Sfântul Ioan Casian²⁵, supra-numit și „Romanul”, s-a născut aproximativ în anul 365 în Scitia Minor, Dobrogea de astăzi, afirmându-se și faptul că s-ar fi născut în sudul Franței, fiind prieten foarte apropiat cu Sfântul Gherman, originar din același loc. Făcând parte dintr-o familie „ distinsă”²⁶, are parte de o învățătură aleasă, urmând ca mai apoi să renunțe la toate bucuriile lumești și să plece în Țara Sfântă împreună cu Sfântul Gherman, „ frate nu prin naștere, ci în duh”²⁷, așezându-se într-o mănăstire din Betleem. De aici se retrag în Egipt, unde timp de șapte ani sporesc în lucrarea virtuților, după care pornesc spre Pustia Sketică, unde „ se nevoiau într-o asceză aspră un mare număr de călugări, printre care străluceau îndeosebi Cuvioșii Părinți Moise, Serapion, Teona, Isaac și preotul Pafnutie, învățătorul lor”²⁸. Aici cei doi Cuvioși se nevoiesc cu multă asprime timp de șapte ani, dobândind multă experiență în lupta duhovnicească; îl cunosc în Nitria și pe Evagrie Ponticul, care îi ajută în profunzimea lor. Pornesc apoi spre Betleem, unde primind binecuvântarea de a trăi în isihie deplină, pornesc spre Egipt pe la anul 385; aici găsesc multă tulburare ca urmare a persecuțiilor stărnite de arhiepiscopul Teofil al Alexandriei, și astfel împreună cu alți 50 de monahi pornesc, aproximativ în anul 401, spre Constantinopol cu gândul de a intra în slujirea Sfântului Ioan Gură de Aur, care îl hirotonește pe Gherman întru preot și pe Casian întru diacon. Ca urmare a trimerii în exil a Sfântului Ioan, Sfinții Gherman și Casian îl însoțesc în anul 405 pe episcopul Paladie la Roma, pentru a înștiința pe Inocențiu I, Papa Romei, despre pătimirile acestuia; despre continuarea vieții Sfântului Gherman

²⁰ Ibidem, p. 53.

²¹ Scriere cuprinsă și în Filocalia grecească, fără însă a avea aspectul împărțit pe capete, precum este cea românească, cf. Nota nr. 5, op. cit., p. 57. În privința notelor subsidiare cuprinse în volumele filocalice, a se vedea Alexandru Prelipcean, op. cit., atât vol. I, cât și vol. II.

²² Incluzând 27 de capete. A se vedea Nota nr. 6, Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, op. cit., p. 67.

²³ Incluzând 5 capete.

²⁴ A se vedea Nota nr. 45, Ibidem, p. 96.

²⁵ A se vedea Augustine Casiday, Tradiție și teologie în scrierile Sfântului Ioan Casian, Traducere din limba engleză Lucian Filip, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2015.

²⁶ Luna Februarie, Ziua a douăzeci și noua, Sfântul Ioan Casian, în Viețile sfinților pe Luna Februarie, Retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, Ediția a II-a, Editura Episcopiei Romanului, 1999, p. 336.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, p. 337.

nu mai sunt informații, știindu-se totuși despre Sfântul Ioan Casian faptul că rămâne aici timp de 10 ani, perioadă în care primește și preoția, ca mai apoi să plece spre Marsilia, unde întemeiază aproximativ pe la anul 415 o mănăstire de călugări pe mormântul Sfântului Victor, martirizat în veacul III, și alta de fecioare închinată Mântuitorului. „ Bărbat mult încercat în viața ascetică și totodată părinte ajuns la o mare înțelepciune pastorală, el a oferit mulțimii călugărilor care se adunau în jurul lui adevărata tradiție monahală pe care o primise de la părinții din Răsărit, ținând seama însă de condițiile de viață din galia, de climă și de firea locuitorilor de aici.”²⁹ Este considerat Părintele monahismului apusean, fiind predecesorul lui Benedict de Nursia. Ia atitudine împotriva învățaturii Fericitului Augustin, adică „ împotriva unei separări adânci între firea omenească și harul divin, pe care Fericitul Augustin o stabilise pentru a lupta împotriva ereziei lui Pelagiu”³⁰, deși chiar și el a avut în scrierile sale unele elemente semi-pelagiene. Adoarme în anul 435, fiind prăznuit la data de 29 februarie, sau 28 februarie, în anii bisecți³¹, sfințele sale moaște păstrându-se în Mănăstirea Sfântului Victor din Marsilia. Între operele sale se numără: Despre rânduielile chinoviilor și despre vindecarea celor opt patimi de căpetenie, cuprinsă în 12 cărți, scrisă la cerința episcopului Castor din Apta Julia, un extras al acestei scrieri fiind cuprins atât în Filocalia grecească cât și în cea românească, însă doar în partea a II-a al ei, adică învățătura Despre cele opt gânduri ale răutății, incluzând: I. Despre înfrânarea pântecelui; II. Despre duhul curviei și al poftei trupești; III. Despre iubirea de arginți; IV. Despre mânia; V. Despre întristare; VI. Despre trândăvie; VII. Despre slava deșartă; VIII. Despre mândrie.³² O altă scriere, formată din 24 de convorbiri duhovnicești, numită Convorbiri cu Părinții, și alcătuită din trei părți, este de asemenea cuprinsă în Filocalia grecească și românească, sub forma unui rezumat al primelor două părți, ce cuprinde convorbirile avute cu Avva Moise, destinat Egumenului Leontie, intitulat: Cuvânt plin de mult folos despre Sfinții Părinți din pustia sketică și despre darul deosebirii, Către egumenul Leontie³³.

²⁹ Ibidem, p. 339.

³⁰ Ibidem, p. 340.

³¹ A se vedea și *Viața Cuviosului Părintele nostru Gherman din Dobrogea*, op. cit., pp. 340-341. Sfântul Ioan Casian, A douăzeci și patra conorbire duhovnicească (429 d. H.), Traducere/adaptare din limba latină de prof. univ. dr. Decebal Bucurescu. Postfață: Zalmoxianism și creștinism în Dacoromânia, Patria sfântului Ioan Cassian de Ion Pachie Tatomirescu, Editura Aethicus, Timișoara, 1999.

³² A se vedea explicațiile Părintelui Stăniloae la *Viața și scrierile Sfântului Ioan Casian*, în op. cit., pp. 122-123, și notele subsidiare nr. 55, p. 125; 57, p. 147; 58, p. 149;

³³ Ibidem, pp. 123-124. A se vedea și notele subsidiare, nr. 59, p. 155; 60, p. 161. A se vedea *Comorile pustiei, Rânduiala vieții de obște la Sfântul Ioan Casian*, Colecția Comorile Pustiei alcătuită la inițiativa unor monahi români de la Sfântul Munte Athos, apare cu binecuvântarea IPS Nicolae, Mitropolitul Banatului, Colecție coordonată de Ignatie Monahul, Editura Anastasia, 2001.

Despre Sfântul Nil Ascetul nu avem foarte multe date biografice, știindu-se după studiul Părintelui Stăniloae³⁴ faptul că mărturii succinte despre viața unui Cuvios Nil, supra-numit „Sinaitul”, se regăsesc în Sinaxarul din Constantinopol, apărut în secolul X și în mărturia secolului XIV a istoricului Nichifor Calist, care însă nu exprimă realitatea deplină a vieții Cuviosului Nil Ascetul, autorul scrierilor filocalice, deoarece acesta nu a viețuit retras în Sinai, și nici nu a avut familie, după cum mărturisește Nichifor, ba mai mult, era pentru ruperea legăturilor cu membrii familiei. El a viețuit o perioadă îndelungată în Ancyra Galatiei, fiind chiar și Egumen, de unde și-a mai dobândit și supra-numele de „Nil din Ancyra”. Poartă discuții teologice cu Gaines, conducătorul Goților, combate învățătura nestoriană în vremea Sinodului al treilea Ecumenic de la Efes din anul 431 și își exprimă prețuirea față de Sfântul Ioan Gură de Aur³⁵. Deși există dileme în privința operelor aparținătoare lui³⁶, totuși aproape cu siguranță îi aparțin următoarele scrieri: Scrisori, o colecție ce cuprinde 1061 de scrisori, grupate în patru cărți; Cuvânt ascetic foarte trebuincios și folositor, alcătuit din 75 de capitole³⁷; Către Magna, diaconesă din Ancyra, despre sărăcia de bunăvoie; Tratatul despre folosul ce-l au monahii petrecând departe de orașe, în pustie; Tratatul despre cele opt duhuri ale răutății³⁸. Are ca dată de prăznuire ziua de 7 mai.

Cuviosul Marcu Ascetul, contemporan Cuviosului Nil Ascetul, a viețuit în aceeași regiune cu acesta, retrăgându-se către sfârșitul vieții într-o pustie necunoscută, unde adoarme la începutul secolului al V-lea. Scrierile aparținând lui sunt în număr de nouă, fiind amintite de Sfântul Fotie, după cum mărturisește Părintele Stăniloae³⁹: Despre legea duhovnicească, în 200 de capete, scriere cuprinsă și în Filocalia românească⁴⁰; Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte, în 226 de capete, cuprinsă în Filocalia românească⁴¹; Despre pocăință; Răspuns acelor care se îndoiesc despre Dumnezeuiescul Botez, scriere cuprinsă de asemenea în Filocalia românească; Sfaturi folositoare de suflet către Nicolae sau Epistolă către Nicolae monahul, așa cum se numește în

³⁴ Idem, *Viața și scrierile lui Nil Ascetul*, în op. cit., p. 178, precum și Notele nr. 63 și 64. A se vedea și Colecția *Viața în Hristos. Seria Mărgăritare 2, Sfântul Nil Ascetul, Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, Traducerea din limba greacă veche și note Laura Enache, Introducere de Tatiana Petrache, Ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2014.

³⁵ Cf. *Ibidem*, pp. 178-179.

³⁶ Cf. *Ibidem*, p. 177-178.

³⁷ Cuprins în ambele Filocalii, cu specificația că în cea grecească nu este împărțit în capitole.

³⁸ Pentru detalierea informațiilor despre opera Cuviosului a se vedea, Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, op. cit., pp. 179-188, cu precădere și Notele nr. 75, p. 187 și 76, p. 188., în care se evidențiază anumite opera atribuite greșit Cuviosului Nil Ascetul.

³⁹ Idem, *Viața și scrierile lui Marcu Ascetul*, op. cit., p. 267.

⁴⁰ Scriere cuprinsă și în Filocalia grecească; a se vedea lămuririle cuprinse în Notele subsidiare nr. 85, p. 267; 100, p. 279.

⁴¹ *Ibidem*, Notele nr. 86, p. 267; 106, p. 300.

Filocalia românească, împărțită în 13 capete⁴²; Dispută cu un scolastic; Consfătuirea minții cu sufletul; Despre post, scriere formată din patru capitole; Despre Melchisedec⁴³. Este prăznuit la data de 5 martie.

Diadoh al Foticeii se află în aceeași situație de anonim în ceea ce privește viața lui, precum este și Cuviosul Marcu Ascetul, știindu-se faptul că între anii 451-458 era episcop al Foticeii. „ Pentru această stare, de anonim aproape deplin, s-a rugat, de altfel, el însuși ... datorită smereniei sale covârșitoare.”⁴⁴ Surse bibliografice despre acesta se regăsesc în Istoria Episcopului Victor al Vitiei și în Biblioteca Sfântului Fotie. Are ca dată de prăznuire ziua de 29 martie. Nu a scris mult, însă operele sale sunt foarte profunde, reliefând măsura ascetică înaintată la care a ajuns: Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală, împărțit în 100 de capete, scriere cuprinsă în Filocalia românească⁴⁵; Cuvânt la Înălțare; Cateheză; Vedere duhovnicească; 10 Definiții, cuprinse de asemenea în Filocalia românească⁴⁶.

Ultimul autor al primului volum Filocalic, cel care de asemenea este cuprins și în ultimul volum filocalic, adică în cel de-al doisprezecelea, este Cuviosul Isaia Pustnicul a cărui viață se păstrează în același anonim, necunoscându-se data nașterii sau a intrării în monahism, ci doar date succinte, precum faptul „ că era contemporan cu Ava Orsisie⁴⁷, urmașul Sf. Pahomie în timpurile lui Atanasie cel Mare⁴⁸, fiind confundat cu un alt Isaia care a viețuit pe la anul 370. Conform rânduielii acelor vremuri de a fi povățuit de unii dintre Bătrâni⁴⁹, Avva Isaia devine ucenic al Avvei Amoi și al Avvei Macarie, ducându-și viața

⁴² Scriere cuprinsă și în Filocalia grecească; a se vedea Nota nr. 91, p. 276 și 122, p. 373.

⁴³ Lămuriri privitoare la aceste scrieri, a se vedea Ibidem, pp. 267-278, studiu în care Părintele Stăniloae face deosebirea clară între scrierile care aparțin Cuviosului și cele care i-au fost atribuite în mod eronat; cu precădere a se vedea Notele subsidiare nr. 97, p. 277; 98, p. 278; de asemenea și Prefață în Sfântul Cuvios Marcu Pustnicul – Scrieri – Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Transliterare, diortosire, revizuire după ediția grecească și note de Ștefan Voronca, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița, 2008, pp. 5-12.

⁴⁴ Ierom . Agapie Corbu, Prolog, Trăire filocalică, scrieri filocalice și tâlcuirea la Filocalie, în , Tâlcuirea la Filocalie 2, Monah Theoclit Dionisiatul , O sută de capete despre cunoștință, Tâlcuire la Sfântul Diadoh, Traducere din limba greacă de Ierom. Agapie (Corbu), Tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Timotei, Episcopul Aradului, Editura Sfântul Nectarie, Arad, 2008, p. 10.

⁴⁵ Cuprinsă și în cea grecească.

⁴⁶ Idem. Pentru detalii referitoare la opera sa, a se vedea Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile lui Diadoh al Foticeii, în op. cit., pp. 395-402.

⁴⁷ Adormit la anul 376.

⁴⁸ Monahul Augustin: Prolog la prima ediție (cu unele pasagii prescurtate), în Filocalia sfințelor nevointe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, volumul XII, Cuviosul Isaia Pustnicul, Douăzeci și nouă de cuvinte, Traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Membru al Academiei Romane, Editura Harisma, București, 1991, p. 13.

⁴⁹ A se vedea Ibidem.

într-o nevoință foarte aspră⁵⁰, la rândul lui primind în ucenicie doi oameni doritori de nevoință, numiți Petru și Elisei⁵¹, la care cu timpul s-au adăugat și alții. Data morții sale este de asemenea necunoscută. Opera sa filocalică este reprezentată de Douăzeci și nouă de cuvinte, cuprinse în volumul al XII-lea al Filocaliei: Cuvântul I. Sfaturi date fraților aflați cu el; Cuvântul ÎI. Despre legea cea după fire; Cuvântul III. Despre starea începătorilor și a celor din chilii; Cuvântul IV. Despre conștiința celor ce șed în chilii; Cuvântul V. Despre poruncile date celor credincioși și despre zidirea celor ce voiesc să locuiască cu pace împreună; Cuvântul VI. Despre cei ce voiesc să se liniștească în bună liniște (isihie), ca luând aminte la ei înșiși să depărteze pe cei ce îi fură pe ei și să nu-și cheltuiască vremea în prinsoare și robie amară. Aceștia conving inimile lor spre lucruri ce nu le aparțin lor părăsind păcatele lor; Cuvântul VII. Despre virtute; Cuvântul VIII. Despre scurte învățături (sentințe); Cuvântul IX. Porunci date celor ce s-au lepădat (de lume); Cuvântul X. Alt cuvânt; Cuvântul XI. Despre grăuntele de muștar; Cuvântul XII. Despre vin; Cuvântul XIII. Despre cei ce s-au luptat și s-au desăvârșit; Cuvântul XIV. Fapta plânsului; Cuvântul XV. Despre lepădare; Cuvântul XVI. Despre bucuria făcută sufletului care voiește să slujească lui Dumnezeu; Cuvântul XVII. Despre gândurile lepădării și ale înstrăinării; Cuvântul XVIII. Despre iertarea (neținerea minți) a răului; Cuvântul XIX. Despre bolile sufletului; Cuvântul XX. Despre smerita cugetare; Cuvântul XXI. Despre pocăință; Cuvântul XXII. Despre făptuirea omului nou; Cuvântul XXIII. Despre desăvârșire; Cuvântul XXIV. Despre nepățimire (lipsa de patimi); Cuvântul XXV. Către Avva Petru, ucenicul lui; Cuvântul XXVI. Cuvinte spuse de Avva Petru, ucenicul lui Avva Isaia, despre cele auzite de la el; Cuvântul XXVII. Despre îndemnul: „Ia aminte la tine însuși”⁵²; Cuvântul XXVIII. Despre ramurile răutății; Cuvântul XXIX. Plângeri; la acestea se adaugă Porunci sau sfaturi ale lui Avva Isaia, Către monahii începători⁵³, în număr de 68 și Fragmente din Cuvintele Avvei Isaia, Din codicele 113, din sec XVII, al colecției patriarhale din Ierusalim⁵⁴; în primul volum filocalic este cuprinsă scrierea Despre păzirea minții, în 27 de capete⁵⁵. În introducerea volumului XII, Părintele Stăniloae lămurește faptul

⁵⁰ Se cunosc câteva întâmplări din viața Avvei Isaia care reflectă modul lui de a viețui, Cf. Ibidem, pp. 14-16; pp. 25-29.

⁵¹ Ibidem, pp. 16-25.

⁵² Cf. Luca 4, 23; Matei 7, 1-5.

⁵³ A se vedea Notele subsidiare nr. 512 și 513 în Filocalia sfințelor nevointe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, volumul XII, Cuviosul Isaia Pustnicul, Douăzeci și nouă de cuvinte, Traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Membru al Academiei Romane, Editura Harisma, București, 1991, p. 255; acestea lămureasc originea scrierii.

⁵⁴ Ibidem, Nota nr. 545, p. 265, care evidențiază faptul că doar o parte din aceste fragmente aparțin Avvei Isaia.

⁵⁵ Lămuriri la aceasta se găsesc la Părintele Stăniloae, Viața și opera lui Isaia Pustnicul, în în Filocalia sfințelor nevointe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată

că nu a avut accesul la cuprinzătoarea operă a Avvei Isaia, cuprinsă în cele Douăzeci și nouă de cuvinte, și datorită a acestui fapt a inclus în primul volum filocalic doar capetele Despre păzirea minții, fiind ajutat totodată și de cercetarea Monahului Augustin care confirmă autenticitatea celor Douăzeci și nouă de cuvinte ca aparținând Avvei Isaia Pustnicul. „, Dumnezeu mi-a ajutat să încheiu Filocalia românească cu o traducere a unei opere de cea mai mare forță duhovnicească, plină de sfaturi concrete, întemeiată pe o experiență reală, o carte de forță învățăturilor Părinților pustnici din Pateric, trăitori în pustiurile Egiptului. Cred că a fost voia lui Dumnezeu ca Filocalia, începută cu o scriere atribuită Sf. Antonie cel Mare, să se încheie cu o operă a unui pustnic ce a trăit în aceleași pustiuri egiptene, curând după moartea lui Antonie (355). Prin aceasta se arată că viața duhovnicească ce urmează pilda lui Hristos este aceeași în toate timpurile, fiind susținută de același Duh Sfânt al lui Hristos. În prologul său la prima ediție, monahul Augustin aduce dovezi serioase că scrierea de față este a lui Isaia Pustnicul, care trăia pe la anul 370 în pustiurile Egiptului, și nu a lui Isaia monofizitul, care s-a împotrivit Sinodului din Calcedon, iscăbind Enoticonul împăratului Zenon, în 482, și a murit la anul 488. Textul acestor 29 Cuvinte nu l-am avut la îndemână când am publicat cele 27 capete în vol. I din Filocalia românească la Sibiu, în 1947. Și neavând la îndemână nici Prologul monahului Augustin, care l-a editat, am adoptat, împreună cu alți patrologi (Bardenhewer, Florovschi), teza lui Kruger că autorul a fost un monah monofizit. Ne declarăm acum de acord cu părerea monahului Augustin.”⁵⁶

Atât în volumul al doilea, cât și în volumul al treilea al Filocaliei sunt cuprinse operele aceluiași autor filocalic, și anume ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, căruia „, i s-a dedicat în această colecție a Filocaliei române cel mai larg spațiu ... Prin scrierile sale ne-au fost transmise, într-o formulare lipsită de orice eroare sau ambiguitate, toate acumulările de mare preț ale gândirii teologice și ale experienței ascetico-mistice bisericesti de până la el.”⁵⁷

cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 1, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008, pp. 470-471. Pentru alte scrieri ale Avvei Isaia a se vedea Monahul Augustin, op. cit., pp. 31-36, acestea fiind prezentate într-un mod detaliat. A se vedea și Cuviosul Isaia Pustnicul, Asketiconul, Tipărit cu binecuvântarea P.S. Iustinian, Episcopul Maramureșului și Sătmarului, S-au tradus Cuvintele Avvei Isaia după lucrarea: Abbe Isaie – Receuil ascétique – Ediție îngrijită de: Protosinghel Ioan Filaret, Editura Buna Vestire, Bacău, 1997.

⁵⁶ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Scurtă introducere a traducătorului, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, volumul XII, Cuviosul Isaia Pustnicul, Douăzeci și nouă de cuvinte, Traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Membru al Academiei Române, Editura Harisma, București, 1991, p. 5. A se vedea și Monahul Augustin, op. cit., pp. 10-36.

⁵⁷ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 2, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor

Sfântul Maxim s-a născut în anul 580 în Constantinopol, într-o familie aleasă și credincioasă, fiind ales în anul 610 de către împăratul Heraclie⁵⁸ ca asincrit sau secretar imperial „și în numărul sfetnicilor săi l-a rânduit”⁵⁹. În acea perioadă Biserica a fost tulburată de erezia monotelită, promovată de Patriarhul Pir⁶⁰ al Alexandriei și de Patriarhul Serghie al Constantinopolului, avându-l alături chiar și pe împăratul Heraclie; singurul apărător al învățaturii de credință adevărată era Sfântul Sofronie Patriarhul Ierusalimului. Aceste tulburări l-au determinat pe Sfântul Maxim să se retragă după câteva luni de slujire la curtea împărătească, în Mănăstirea Chrysopolis, unde datorită vieții sale îmbunătățite ajunge să fie ales Egumen. Între timp erezia monotelită se răspândea considerabil, editându-se de către Patriarhul Serghie și împăratul Heraclie, în anul 638, o mărturisire eretică numită Ekthesis⁶¹. Din cauza tulburărilor din Constantinopol cauzate de această prigoană eretică, și acelor din Ierusalim, cauzate de năvălirile arabe, Sfântul Maxim ia drumul Apusului, unde datorită Episcopilor Romei, Severin și Ioan, erezia monotelită fusese anatematizată, trecând pe la anul 632 și prin Africa. Între timp atât la scaunul patriarhal de la Constantinopol, cât și la domnie se succed mai mulți patriarhi și împărați: murind Serghie, locul său este luat de Piros Alexandrinul⁶², care temându-se de faptul că i se va descoperi complotul la moartea împăratului Constantin, părăsește scaunul patriarhal, locul său fiind luat de Patriarhul Pavel; iar după moartea împăratului Heraclie, care se lepădase pe patul morții de erezia lui Serghie, a urmat la domnie fiul acestuia, Constantin⁶³, apoi Heraclion⁶⁴ și apoi Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008, p. 5. A se vedea Jean-Claude Larchet, Sfântul Maxim Mărturisitorul, Mediator între Răsărit și Apus, Traducere din limba franceză de Daniela Cojocariu, Ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2010. Pr. Dragoș Bahrim, Theoria: o hermeneutică mystagogică la Sfântul Maxim Mărturisitorul. Studiu introductiv, în Sfântul Maxim Mărturisitorul, Întrebări și nedumeriri, Traducere din limba greacă veche și note de Laura Enache, Studiu introductiv, indici, bibliografie și note de pr. Dragoș Bahrim, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2012, pp. 9-64.

⁵⁸ A domnit între anii 610-641.

⁵⁹ Luna Ianuarie, Ziua a douăzeci și una, Viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Mărturisitorul și mucenicul, în op. cit., p. 418.

⁶⁰ Numele lui apare și sub forma de Cyrus din Phasis.

⁶¹ Erezia a fost adoptată din rațiuni politice, dorindu-se atragerea monofiziților de la granița imperiului pentru a fi sprijin în cazul unui eventual război cu perșii. Un mare luptător împotriva ereziei a fost Sfântul Sofronie Patriarhul Ierusalimului, prieten cu Sfântul Maxim încă de pe vremea când acesta se afla în Africa; acesta încearcă să înduplece Patriarhii Pir și Serghie să renunțe la erezie, însă aceștia nu consimt la propunere, fapt ce îl determină pe Sfântul Sofronie să redacteze în anul 634 o epistolă sinodală în care mărturisește adevărul de credință.

⁶² A păstorit între anii 638-641; 652.

⁶³ A domnit în anul 641, patru luni, fiind otrăvit de mama sa vitregă.

⁶⁴ A domnit în anul 641, timp de șase luni, fiind pus la domnie de către mama sa Martina, fiind fratele vitreg al împăratului Constantin; a fost trimis în exil împreună cu mama sa de către boierii curții împărătești.

Constans⁶⁵. Toți aceștia susțineau erezia monotelită, mai mult Patriarhul Serghie, în fugă să prin Africa, a început să răspândească și acolo această erezie, iar ca urmare a acestui fapt se întrunește în iulie 645 un Sinod format din episcopii din Africa și din Cartagina, la care participă și Sfântul Maxim, reușind să-l întoarcă pe Piros la dreapta credință. Piros face o vizită Episcopului Teodor al Romei⁶⁶, și în perioada cât se afla acolo este readus la erezie de către un trimis al împăratului, pe nume Olimpiu. Între timp în Constantinopol a fost redactat un nou document eretic, în luna septembrie a anului 648, intitulat Typos, ce a fost trimis în întreaga lume, chiar și la Roma, unde s-a încercat înșelarea noului Episcop Martinian⁶⁷; însă datorită Sfântului Maxim, prezent atunci la Roma, Martinian, „chemând pe episcopii săi, 105 la număr, ... și punând înainte rătăcirea lui Chir, Serghie, Piros și Pavel, împreună cu împărăteasca scrisoare ereticească, au dat-o anatemei”⁶⁸, fiind vorba de Sinodul de la Lateran ce s-a desfășurat în anul 649. La porunca împăratului, un delegat al acestuia pe nume Teodor Caliop, merge la Roma unde îi arestează atât pe Episcopul Romei⁶⁹, cât și pe Sfântul Maxim împreună cu ucenicul său, Anastasie, în anul 653 ducându-i spre a fi judecați în Constantinopol⁷⁰. De aici sunt trimiși în exil⁷¹ în anul 655, perioadă în care pe scaunul patriarhal se produc din nou schimbări, deoarece murind patriarhul Pavel, este reales ca patriarh Piros și apoi, după patru luni, este ales Pavel, toți fiind susținători ai ereziei. Sfântul Maxim este readus în Constantinopol în anul 662, unde nevoind să accepte erezia monotelită, este chinuit împreună cu cenicii săi⁷², fiind retrimis în exil în Alania, în cetatea sciților Shimara, unde i-au fost tăiate limba și mâna dreaptă și unde a rămas până la moartea sa, în același an, la data de 13 august⁷³; unul dintre ucenici moare în drumul exilului, iar celălalt trăiește,

⁶⁵ A domnit între anii 641-668, fiind fiul împăratului Constantin și nepotul împăratului Heraclie; a avut un fiu pe nume Constantin, numit și “bărbos”.

⁶⁶ Succesorul Episcopului Ioan, anterior-menționat.

⁶⁷ Succesorul Episcopului Teodor.

⁶⁸ Luna Ianuarie, Ziua a douăzeci și una, Viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Mărturisitorul și mucenicul, în op. cit., p. 421.

⁶⁹ A fost acuzat pe nedrept că are relații cu saracii pentru a complota împotriva împăratului și ca susține anumite învățături de credință greșite; după ce a fost judecat este trimis în exil în Cherson, unde a rămas până la moarte.

⁷⁰ A se vedea Luna Ianuarie, Ziua a douăzeci și una, Viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Mărturisitorul și mucenicul, în op. cit., pp. 422-440, în care se relatează încercările de a-l face pe Sfântul maxim să renunțe la credință și mărturisirea acestuia, atât în perioada exilului, cât și după readucerea sa la Constantinopol.

⁷¹ Sfântul Maxim în Bizya Traciei, Anastasie, ucenicul său, în Perveris și pe un alt ucenic cu același nume, în Mesemvria Traciei.

⁷² Luna Ianuarie, Ziua a douăzeci și una, Viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Mărturisitorul și mucenicul, în op. cit., pp. 440-441.

⁷³ Ibidem, p. 441-442. A se vedea și Nota nr. 3, aparținând Părintelui Stăniloae la Viața și scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 2,

scriind și viața Sfântului Maxim. Este prăznuit la data de 21 ianuarie și 13 august. Conform Părintelui Stăniloae, Hâns Urs von Balthasar s-a ocupat în profunzime de analiza cronologică a operelor Sfântului Maxim⁷⁴: Cuvântul ascetic. Prin întrebări și răspunsuri. Fratele – Bătrânul, în 45 de capete; Cele patru sute de capete despre dragoste. Cuvânt înainte către Elpidie; Întrebări, nedumeriri și răspunsuri, în număr de 79, toate cuprinse și în volumul al doilea al Filocaliei românești; Tâlcuirea Psalmului 59; Cele 100 de capete gnostice, toate scrise înainte de plecarea Sfântului Maxim din Mănăstirea Chrysopolis. Urmează: Cele patru epistole către Ioan, episcopul Cyzicului; partea a doua din Ambiguă, urmată de prima parte⁷⁵; între cele două scrieri menționate anterior, a mai alcătuit Răspunsuri către Talasie, operă cuprinsă integral în cel de-al treilea volum al Filocaliei românești, numită și Despre diferite locuri grele din dumnezeiasca Scriptură, ce cuprinde o Introducere, apoi Cuvânt înainte la Scoliile așezate în urma răspunsurilor și 65 de întrebări și răspunsuri⁷⁶; Mystagogia sau explicarea Dumnezeieștii Liturghii; Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru, Către un iubitor de Hristos; Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu, numite și Capete gnostice și Scoliile unui necunoscut, atât această operă, cât și cele două precedente fiind incluse în cel de-al doilea volum al Filocaliei românești. A mai scris și o serie de tratate dogmatico-polemice⁷⁷.

În al patrulea volum al Filocaliei românești sunt cuprinși ca autori filocalici: Talasie Libianul, Isihie și Filotei Sinaii, Ioan Carpatiul, Avva Filimon, Sfântul Ioan Damaschin, Teodor al Edessei, Teognost, Ilie Ecdicul și Teofan Monahul. „Un grup de autori mai puțin cunoscuți, cu excepția ultimilor doi, dar ale căror Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008, p. 10, unde este prezentată o bogată sursă bibliografică referitoare la viața Sfântului Maxim.

⁷⁴ Cf. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, op. cit., p. 10.

⁷⁵ Ibidem, pp. 12-13.

⁷⁶ În acest sens a se vedea explicațiile Părintelui Stăniloae cuprinse în Cuvânt înainte la prima ediție, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 3, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, pp. 7-10, precum și Nota nr. 1, unde se lămurește și cuprinsul Filocaliei grecești, referitor la opera Sfântului Maxim. Conținutul teologic al acestor întrebări a se vedea în op. cit.; în cadrul Cuprinsului, Părintele Stăniloae face chiar un rezumat al problematicei reliefate de fiecare răspuns în parte.

⁷⁷ Pentru aceasta, cât și pentru lămurirea operelor care nu aparțin Sfântului Maxim, a se vedea Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul, în op. cit., pp. 15-17. Petru Florea, Opera exegetică a Sfântului Maxim Mărturisitorul sau Sfântul Maxim Mărturisitorul ca interpret al Sfinților Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul, Editura Academiei de Teologie, Târgu-Mureș, 1998.

scrieri s-au bucurat de o largă răspândire și prețuire în mediul monahal, datorită tematicii lor axate pe latura practică a vieții duhovnicești.”⁷⁸

Cuviosul Talasie Libianul a fost contemporan, apropiat și ucenic⁷⁹ al Sfântului Maxim Mărturisitorul, întâlnindu-se cu acesta în călătoriile făcute în Africa anului 626; scrierea Sfântului Maxim, mai sus-menționată, Răspunsuri către Talasie, îi este destinată acestuia, fiind scrisă între anii 631-633. Totodată despre Talasie se cunoaște faptul că ar fi fost Egumen al unei Mănăstiri din Libia, de unde și supra-numele de „Libianul”. A scris în jurul anului 650, Cele 400 de capete, Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte, către Pavel presbiterul, cuprinse și în Filocalia românească⁸⁰.

Cuviosul Isihie Sinaitul „face parte, împreună cu Diadoh, Ioan Scărarul și Filotei Sinaitul, din spiritualitatea sinaită, care, spre deosebire de spiritualitatea ce coboară de la Sfântul Vasile cel Mare sau de cea constantinopolitană din Mănăstirea Studiilor, e mai pasivă, punând mai puțin preț pe virtuțile active și atribuind rolul cel mai mare harului dumnezeiesc, dintr-o convingere despre neputința omenească”⁸¹. A fost monah în Mănăstirea de pe Muntele Sinai⁸² și a scris Scurt cuvânt de folos sufletului și mântuitor despre trezvie și virtute, Așa-numitele cuvinte despre împotrivire și rugăciune, în 200 de capete, destinate lui Teodul, cuprinse în Filocalia românească⁸³. Întrucât în operă sa folosește surse din scrierile lui Marcu Ascetul, Ioan Scărarul și Maxim Mărturisitorul se deduce faptul că a viețuit la mijlocul secolului al VII-lea. Cuviosul Filotei Sinaitul a fost contemporan cu Isihie⁸⁴, viețuind în aceeași Mănăstire, de unde și supra-numele de „Sinait”. A scris Capete despre trezvie, în număr de 40,

⁷⁸ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 4, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 3.

⁷⁹ Cf. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile lui Talasie Libianul, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 4, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, pp. 9-10.

⁸⁰ Precum și în cea grecească.

⁸¹ Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile lui Isihie Sinaitul, în op. cit., p. 50. În acest caz Părintele Stăniloae îl citează pe I. Hausherr.

⁸² Numită și Mănăstirea Rugului, deoarece aici i s-a Dumnezeu lui Moise într-un rug care ardea fără a se mistui, cf. Ieșirea 3, 1-22, sau Mănăstirea Sfintei Ecaterina, deoarece aici se păstrează moaștele Sfintei Mucenițe Ecaterina, prăznuită la 25 noiembrie.

⁸³ Și în cea grecească. Pentru lămuriri privitoare la compoziția lucrării a se vedea Notele nr. 35, 36, 37, 38, p. 50; 41, p. 54, în op. cit.

⁸⁴ Cf. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile lui Filotei Sinaitul, în op. cit., p. 111.

cuprinse atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească și Despre poruncile Domnului nostru Iisus Hristos⁸⁵.

Cuviosul Ioan Carpatiu, prăznuit la data de 25 august, a trăit în secolul al VII-lea, fiind episcop în Insula Carpathos, situată în apropiere de Creta, de unde și supra-numele de „Carpatiu”. A scris două lucrări: Una sută capete de mângâiere, către monahii din India care i-au scris lui, la care se adaugă Cuvânt ascetic și foarte mângâietor, către monahii care l-au îndemnat din India, întregind numărul celor o sută de capete, operă amintită și de Patriarhul Fotie, cuprinsă atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească; și o lucrare intitulată în mod diferit în funcție de sursa de proveniență: Capete gnostice și teologice, Capete practice sau Capete despre Cel nenăscut și cele născute, despre bine și frumos, știință naturală ascetică⁸⁶.

Avva Filimon se află în aceeași stare de anonimat, presupunându-se doar că ar fi trăit aproximativ în secolul al VII-lea⁸⁷, scrierea despre el fiind alcătuită de către un ucenic; ea se numește: Cuvânt foarte folositor, fiind inclusă atât în versiunea românească a Filocaliei, cât și în cea grecească⁸⁸.

Sfântul Ioan Damaschin⁸⁹, prăznuit la data de 4 decembrie, este personalitatea filocalică ce încheie perioada patristică; s-a născut în Damasc, de unde și supra-numele de „Damaschinul”, în a doua jumătate a secolului al VII-lea, făcând parte dintr-o familie influentă în acea zonă, ce conducea administrația fiscală din Siria, fapt ce nu a încetat cu toate că în această țară s-au succedat mai multe stăpâniri. Bunicul său Mansur, a negociat trecerea Damascului sub stăpânire arabă, fiind totodată un dușman al ortodocșilor; tatăl său, Serghie sau Sargun ben-Mansur, era omul cel mai de încredere al califilor din acea perioadă, având astfel o puternică influență în stat; acesta spre deosebire de tatăl său, sprijinea creștinii ortodocși. În această situație Sfântul Ioan a primit o educație aleasă, avându-l ca pedagog pe monahul Cosma din Italia, care

⁸⁵ A se vedea Ibidem, pp. 112-115, lămuriri privitoare la sursele scrierilor Cuviosului Filotei, atât cele străine cât și cele românești. Și de asemenea, Dimitrios G. Tsamis, Patericul sinaitic, Apoftegme, povestiri și isprăvi ascetic ale Sfinților și Fericitorilor Părinți din muntele Sinaiului cel umblat de Dumnezeu și din pustiul sinaitic spre imitare, râvnă și învățătură celor ce vor să izbândească viețuirea cerească și vor să intre în Împărăția cerurilor, Cuvânt înainte de Damianos, Arhiepiscopul Sinaiului, Fanarului și Raithului, În românește de Preot Profesor Dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1995.

⁸⁶ Referitor la detaliile despre operele lui, a se vedea, Idem, Viața și scrierile lui Ioan Carpatiu, în op. cit., pp. 141-144, cu precădere Notele subsidiare nr. 81, 82, p. 141; 83, 84, pp. 142-143.

⁸⁷ A se vedea raționamentul Părintelui Stăniloae la Viața Avvei Filimon, în op. cit., pp. 187-188.

⁸⁸ Cf. Nota nr. 101, în op. cit., p. 189.

⁸⁹ A se vedea Considerații istorice, în Daniel J. Sahas, Sfântul Ioan Damaschinul, Despre islam, “Erezia ismaeliților”, Traducere din engleză și greacă veche Dragoș Dăscă, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2015, pp. 41-82. Sfântul Ioan Damaschinul, Cuvânt despre dreapta credință, Despre Sfânta Treime, Despre cântarea Trisaghionului, Traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note Laura Enache, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2015.

fusese rob al sarazinilor. După moartea tatălui său, Sfântul Ioan ocupă funcția acestuia aproximativ între anii 690-718, până când conducerea statului este luată de califul Omar al II-lea⁹⁰, care fiind un prigonitor al creștinilor, îl determină pe Sfântul Ioan să renunțe la funcția deținută și la toate averile, retrăgându-se împreună cu fratele său adoptiv Cosma, în Mănăstirea Sfântului Sava. Aici este cunoscut din punct de vedere al originii familiale și al lucrării pe care o făcuse în lume și ca urmare a acestui fapt este hirotonit preot de către Patriarhul Ierusalimului, Ioan al V-lea⁹¹, care dorindu-l să îl aibă în preajmă, îi dă slujirea de predicator al Bisericii Învierii din Ierusalim. Ca urmare a luptei împotriva icoanelor stârnită de Edictul împăratului Leon Isaurul⁹², Sfântul Ioan devine un luptător puternic în apărarea dreptei învățături de credință, luptând pe toate planurile: scrie tratate împotriva acestei erezii și participă activ la Sinodul episcopilor orientali împotriva iconocștilor; devine exponentul apărării dreptei credințe și în alte situații ivite atât în Patriarhia Ierusalimului cât și în cea a Antiohiei. Între anii 734 și 749, anul morții sale, Sfântul Ioan viețuiește în Mănăstirea Sfântului Sava, împreună cu nepotul său Ștefan. Are o bogată operă teologică, între care se cuprind scrieri dogmatice: Izvorul cunoștinței; Despre dreapta redință; Despre Sfânta Treime; Epistolă către arhimandritul Iordan, despre imnul Trisaghion; Introducere elementară în dogme; Despre cei în credință adormiți; Expunerea credinței; scrierile polemice sunt reliefate de: Trei tratate contra celor care atacă sfintele icoane; Tom ca din partea prea sfințitului Petru, episcopul Damascului, către așa-numitul episcop iacobit al Dareii; Despre firea compusă, contra acefalilor; Despre cele două voințe și activități și despre celelalte însușiri naturale ale lui Hristos și, pe scurt, și despre cele două firi și o singură ipostasă; Contra ereziei nestoriene; Dialog contra maniheilor; Discuția dintre un săracin și un creștin; Discuția lui Ioan, rtdoxul, cu un maniheu; Despre balauri; în scrierile exegetice se cuprind Comentariu la epistolele Sfântului Apostol Pavel, după Sfântul Ioan Hrisostom, iar în cele moralo-ascetice se cuprind: Sfintele paralele; Despre sfintele posturi; Despre cele opt duhuri ale răutății; Despre virtuți și păcate, sufletești și trupești, Cuvânt minunat și de suflet folositor, operă cuprinsă și în Filocalia românească⁹³; ca scrieri omiletice se cunosc: Cuvintele la Schimbarea la Față a Domnului nostru Iisus Hristos, la smochinul neroditor și la parabola viei, la Marea Sâmbătă și la Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarea de

⁹⁰ A condus între anii 717-720.

⁹¹ A păstorit între anii 706-735 sau 745.

⁹² A domnit între anii 717-740.

⁹³ Precum și în cea grecească. A se vedea lămuririle Părintelui Stăniloae la Viața și scrierile Sfântului Ioan Damaschin, în op. cit., pp. 211-214, precum și Nota nr. 116, p. 215, care face referire la modul alcătuirii variantei românești a scrierii Sfântului Ioan Damaschin.

Dumnezeu și pururea Fecioara Maria, precum și Trei Cuvântări la Adormirea Maicii Domnului; a mai alcătuit și opere poetice, precum cântările Octoihului.⁹⁴

Sfântul Teodor al Edessei, prăznuit la data de 19 iulie, are o biografie controversată, cunoscându-se doar ipotetic anumite realități din viața lui⁹⁵; opera atribuită lui este considerată a fi neautentică, adică ca neaparținându-i⁹⁶. Sub numele lui figurează atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească următoarele titluri: Una sută capete foarte folositoare și Cuvânt despre contemplație⁹⁷.

Cuviosul Teognost se presupune a fi un arhimandrit din Constantinopol ce a viețuit în secolul al IX-lea și s-a împotrivit Patriarhului Fotie⁹⁸; a scris un Economiu pentru toți sfinții și 75 de Capete despre făptuire, contemplație și preoție, scriere cuprinsă în Filocalia românească și grecească⁹⁹. Cuviosul Ilie se află în același anonim, cunoscându-se despre el faptul că a fost avocat, înainte de a deveni monah și preot, viețuind între sfârșitul secolului al XI-lea și începutul celui de-al XII-lea. Opera atribuită lui și cuprinsă în Filocalia românească mai cuprinde: 79 de Capete morale; 109 Capete despre rugăciune; 248 de Capete, dintre care primele 141 sunt Despre cunoștință, iar restul sunt Despre făptuire și contemplație¹⁰⁰, fiind numită generic Culegere din sentințele înțelepților strădalnici, întocmită de strădania și osteneala celui mai mic presbiter și avocat (ecdic), Ilie. Ultimul autor filocalic cuprins în al patrulea volum al Filocaliei românești este Ticălosul Monah pe nume Teofan care a scris un poem intitulat Scară, înfățișez a dumnezeieștilor daruri, care prin cercare s-a cunoscut de purtătorii de Duh¹⁰¹.

⁹⁴ Pentru detaliul operei sale a se vedea Preotul profesor Dumitru Fecioru, Introducere, Viața și opera Sfântului Ioan Damaschin, în Sfântul Ioan Damaschin, Dogmatica, Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Traducerea din limba greacă, introducere și note de Preotul profesor Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, pp. 5-14, care prezintă și o bogată bibliografie referitoare la viața și opera Sfântului Ioan Damaschin. Precum și Luna Decembrie, Ziua a patra, Tot în această zi, Părintele nostru Ioan Damaschin, în Viețile sfinților pe Luna Decembrie, Retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Ediția a II-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005, pp. 64-78, Viața Sfântului a fost alcătuită de Ioan, Patriarhul Ierusalimului.

⁹⁵ Cf. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile lui Teodor al Edessei, în op. cit., pp. 229-235.

⁹⁶ Părintele Stăniloae folosește în argumentare studiul lui R. Gouillard, cf. Nota nr. 124, p. 229, în op. cit.

⁹⁷ A se vedea Notele nr. 128, p. 236 și 179, p. 269, în op. cit.

⁹⁸ Pentru detaliu a se vedea Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Viața și scrierile lui Teognost, în op. cit., pp. 285-287. Pr. Dragoș Bahrim, Introducere, în Cuviosul Teognost, Tezaurul, Traducere din limba greacă veche de Laura Enache, Ediție îngrijită, introducere, note și bibliografie de pr. Dragoș Bahrim, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2015, pp. 9-17.

⁹⁹ Cf. Nota nr. 184, p. 288, în op. cit.

¹⁰⁰ A se vedea Idem, Viața și scrierile lui Ilie Ecdicul, în op. cit., pp. 317-322.

¹⁰¹ Părintele Stăniloae nu oferă nicio informație referitoare la autor sau operă, precizându-se doar la sfârșitul poemului faptul că Stihuirea românească s-a realizat de monahul Agaton. Poemul este însoțit și de o schiță ce prezintă schematic conținutul lui.

În volumul al cincilea al Filocaliei românești sunt cuprinse operele Sfântului Petru Damaschin, prăznuit la 9 februarie și ale Sfântului Simeon Metafrastul, prăznuit la data de 9 noiembrie, „... doi Sfinți Părinți ai Bisericii din perioada bizantină a secolelor X și XI, ale căror opere se înscriu în perspectiva specifică spiritualității filocalice în ceea ce privește parcursul vieții duhovnicești, care pornește de la despățimire, trece prin nepățimire și ajunge la desăvârșire, prin unirea cu Dumnezeu”¹⁰².

Sfântul Petru Damaschin rămâne în același anonimat ca și ceilalți autori filocalici, fiind confundat cu Episcopul Damascului Petru ce a viețuit în jurul anului 775, părere combătută de Gouillard, după cum afirmă Părintele Stăniloae¹⁰³; ceea ce se știe cu siguranță este faptul că a fost un monah ce a viețuit undeva între secolele XI-XII¹⁰⁴. Singura operă cunoscută a Sfântului Petru Damaschin¹⁰⁵, cuprinsă atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească, fiind omisă însă în cea rusească, este formată din două Cărți ce abordează o temă vastă și profundă - Cartea întâi: Început cu Dumnezeu despre tema cărții Cuviosului și de Dumnezeu purtătorului Părintelui nostru Petru Damaschin; Arătare trebuincioasă și prea frumoasă despre cele șapte fapte trupești; Cel ce voiește să păzească poruncile trebuie să înceapă de la frică de Dumnezeu, ca să nu se rostogolească în haos; Despre porunca a doua și despre nașterea plânsului din temere; Despre cele patru virtuți ale sufletului; Despre cunoștința cu lucrul; Virtuțile trupești sunt unele ale celor sufletești; Este cu neputință să se mântuiască cineva fără atenție amănunțită și fără paza minții; Cei ce vor să se vadă pe ei înșiși în ce stare se află nu pot face aceasta altfel decât prin fugă de voile lor și prin ascultare și liniștire, mai ales cei pătimiși; Despre cele opt vederi mintale; Arătare trebuincioasă despre prima cunoștință și despre cum trebuie să o începem; Despre a doua vedere; Despre a treia vedere; Despre a patra vedere; Despre a cincea cunoștință; Despre a șasea cunoștință; Despre a șaptea cunoștință; Despre a opta cunoștință; Nu este contrazicere în dumnezeieștile Scripturi; Unirea rugăciunii cu toate cunoștin-

¹⁰² Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 5, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011, p. 5.

¹⁰³ Cf. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Sfântul Petru Damaschin, Introducere, 2. Autorul scrierii, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 5, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011, p. 22.

¹⁰⁴ Cf. Ibidem, pp. 22-24.

¹⁰⁵ A se vedea studiul extins și detaliat al Părintelui Stăniloae, 1. Scrierea Cuviosului Petru Damaschin, în general, în op. cit., pp. 11-21.

țele; Despre smerita cugetare; Despre nepățimire; Arătare lămurită despre cele șapte fapte trupești; Despre dreapta socoteală; Despre citirea cea după Dumnezeu; Despre adevărata deosebire (dreapta socoteală); Despre trebuința ca omul să nu deznădăjduiască chiar dacă ar greși mult; Calea cea mai scurtă spre dobândirea virtuților și depărtarea patimilor; Cum se câștigă credința adevărată?; Liniștea folosește mai mult celor pățimași; Mare bine este pocăința adevărată; Despre binefacerile generale și particulare ale lui Dumnezeu; Toate le-a făcut Dumnezeu spre folosul nostru; Cuvântul lui Dumnezeu nu este vorbă multă; Fără smerită cugetare nu e cu putință să ne mântuim; Despre zidirea sufletului prin virtuți; Mare bine este dragostea și sfatul cu smerenie; Pomenirea deasă a unor cuvinte din dumnezeiasca Scriptură nu este vorbărie; Arătare despre cunoștința cu nume mincinos; Arătarea virtuților; Arătarea patimilor; Despre deosebirea dintre gânduri și momeli (atacuri); Cartea a doua cuprinde Douăzeci și patru de cuvinte scurte (sinoptice) și pline de toată cunoștința duhovnicească, însoțite la început de o serie de stihuri ce rezumă tema abordată în fiecare cuvânt în parte.

Sfântul Simeon Metafrastul este originar din Constantinopol, născându-se aproximativ în anul 886, fiind contemporan cu împăratul Leon Înțeleptul; a slujit ca logofăt și magistrul sub mai mulți împărați până aproximativ în anul 1025, când întorcându-se din Creta, unde stabilise împreună cu un general pe nume Imerie un pact cu arabii, se retrage în viața monahală. „Mergând în Creta au înduplecat pe arabi a se supune și a plăti tribut împăratului. Întorcându-se la Constantinopol se rugă să-i împlinescă dorința, după făgăduință. Împăratul se mâhni, neputându-se despărți de un bărbat așa de înțelept și viteaz, dar nevoind a-și călca cuvântul dat, l-a îmbrățișat și l-a sărutat cu lacrimi, zicând: Mergi, fiule, cu mila lui Dumnezeu, Căruia roagă-te și pentru păcatele mele.”¹⁰⁶ Sfântul Marcu al Efesului afirmă faptul că Sfântul Simeon ar fi ales viețuirea monahală la mijlocul secolului al XV-lea. Este recunoscut ca Aghiograf, alcătuiind Menologiu sau Viețile sfinților expuse calendaristic¹⁰⁷, alcătuiind de asemenea o mulțime de rugăciuni și canoane folosite în ciclul liturgic al Bisericii, necunoscute în totalitate. De asemenea a mai scris și o Parafrază în 150 de capete la Cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul, ce cuprinde învățături: Despre desăvârșirea în Duh, la care fac referire capetele de la 1 la 17; Despre rugăciune, în capetele de la 18 la 32; Despre răbdare și discernământ (dreapta socoteală), menționate în capetele de la 33 la 61; Despre înălțarea minții, cuprinsă între capetele 62 și 83; Despre dragoste, între capetele 84 și

¹⁰⁶ Luna Noiembrie, Ziua a noua, Tot în această zi, Sfântul Simeon Metafrast, în Viețile sfinților pe luna Noiembrie, Retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, Ediția a II-a, Editura Episcopiei Romanului, 2000, p. 128.

¹⁰⁷ A se vedea particularități ale vieții și operei sale la Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, Sfântul Simeon Metafrastul, Introducere, Autorul scrierii și lucrările lui, Scrierea din volumul de față, în op. cit., pp. 319-339.

115; și Despre libertatea minții la care se face referire în capetele rămase, de la 116 la 150; această operă fiind cuprinsă atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească¹⁰⁸.

În al șaselea volum filocalic sunt cuprinse operele unor Părinți aflați în legătură de paternitate duhovnicească, adică ale Părintelui, ale ucenicului și ale ucenicului celui din urmă, iar mai exact ale Sfântului Simeon Noul Teolog, prăznuit la 12 martie, a cărui scrieri sunt cuprinse și în volumul al optulea al Filocaliei românești, ale Cuviosului Simeon Evlaviosul, Părintele duhovnicesc al acestuia, și ale Cuviosului Nichita Stithatul, ucenicul Sfântului Simeon Noul Teolog. Sfântul Simeon Noul Teolog¹⁰⁹, după cum îi mărturisește și supranumele, este considerat unul dintre cei mai profunzi scriitori bisericești, fiind o personalitate emblematică pentru teologia ortodoxă. S-a născut în anul 949 la Galata Paflagoniei, alegând încă de la o vârstă fragedă să vină la Constantinopol, unde a locuit la un unchi, slujind la curtea împărătească, ceea ce a prezentat o oportunitate în privința puținței de a dobândi o învățătură aleasă. În anul 963 îl cunoaște pe cel care îi va rămâne povățuitor și anume pe Cuviosul Simeon Evlaviosul, căruia îi devine și mai apropiat începând cu anul 977, când va intra în Mănăstirea Studionului; după un an, Cuviosul Simeon Evlaviosul îl duce pe Sfântul Simeon Noul Teolog în Mănăstirea Sfântului Mamas, unde în anul 980 este hirotonit preot, urmând ca mai apoi, după moartea egumenului Antonie, să fie ales în această slujire, până în anul 1005, când renunță la egumenat pentru a se dăruia mai mult isihiei. Ca urmare a faptului că sporește un cult pentru duhovnicul său, Sfântul Simeon Noul Teolog este trimis în exil în anul 1009 în zona Bosforului, la Chrysopolis; aici zidește o Mănăstire închinată Sfintei Mucenițe Marina, într-un loc numit Palukiton. Deși se retrag acuzațiile false ce i-au fost aduse, fiind reabilitat, Sfântul Simeon rămâne în această Mănăstire până la moartea sa din anul 1022. Viața Sfântului Simeon a fost scrisă de ucenicul său, Cuviosul Nichita Stithatul¹¹⁰. Operele Sfântului cuprind: 34 de Cateheze; 3 Cuvântări teologice și 15 Cuvântări morale, între care Cuvântarea I și a V-a, sunt cuprinse în Filocalia românească¹¹¹; o serie de Capete, precum cele cuprinse de asemenea în Filocalia

¹⁰⁸ Este important în acest sens precizarea Părintelui Stăniloae de la începutul Introducerii, în op. cit., p. 319.

¹⁰⁹ A se vedea Ierom. Lavrentie Carp, Studiu introductiv, în Sfântul Simeon Noul Teolog, 24 de Cuvinte despre viața duhovnicească, Traducere din limba greacă veche, introducere și note de Ierom. Lavrentie Carp, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2014, pp. 9-32.

¹¹⁰ A se vedea Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, Viața, învățătura și opera Sfântului Simeon Noul Teolog, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 6, Traducere din grecește, introducere și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011.

¹¹¹ Conținutul acestor cuvântări a se vedea în op. cit.

românească: Cele 225 de Capete teologice și practice, între care, Una sută capete făptuitoare și de Dumnezeu cuvântătoare (practice și teologice), 25 de alte capete ale cunoștinței și ale cuvântării de Dumnezeu (gnostice și teologice) și încă Una sută capete de Dumnezeu cuvântătoare și făptuitoare (teologice și practice)¹¹² și Imne¹¹³. În continuarea capetelor Sfântului Simeon Noul Teolog sunt cuprinse în Filocalia românească și 40 de Capete morale ale Cuviosului Simeon Evlaviosul¹¹⁴. Viața Cuviosului Nichita Stithatul se deduce din informațiile cuprinse chiar de acesta în viața Părintelui său¹¹⁵, iar ca opere ale lui se cunosc: scrieri polemice – Dialogul; Antialogul, Sinteza despre Filioque, Cuvântările împotriva armenilor; scrieri aghiografice – Viața Sfântului Simeon Noul Teolog și apărarea acestuia, Contra acuzatorilor lui; scrieri teologico-duhovnicești - Cele trei sute capete practice, naturale și gnostice, între care Suta întâi a capetelor despre făptuire, Sută a doua a capetelor naturale, despre curățirea minții și Sută a treia a capetelor despre cunoștință, despre iubire și despre desăvârșirea vieții, cuprinse și în Filocalia românească și grecească; Despre suflet; Despre rai; Despre ierarhie; a mai scris Imnele Sfântului Simeon; Mărturisirea de credință; Tratatul despre limite; ca scrieri liturgice sunt menționate: Despre brăul diaconilor; Despre salutarea cu mâinile; Despre Aliluia treptelor. Tot în Filocalia românească este publicată și scrierea despre Vederea duhovnicească a raiului, în 59 de capete¹¹⁶.

Volumul al șaptelea al Filocaliei române reprezintă „ un prețios tratat de spiritualitate isihastă”¹¹⁷ datorită unora „ dintre cei mai cunoscuți și iubiți autori filocalici – Sfântul Nichifor din Singurătate, Sfântul Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, Sfântul Grigorie Sinaitul și Sfântul Grigorie Palama”¹¹⁸ care

¹¹² Cuprinse și în Filocalia greacă, însă sub o altă structură; a se vedea în acest sens Ibidem, pp. 19-20.

¹¹³ În privința operei Sfântului Simeon Noul Teolog a se vedea studiile diac. Ioan I. Ică jr., Catehezele simeoniene: problematica filologică, istorică și spiritual, în Sfântul Simeon Noul Teolog, Cateheze, Scrieri II, Ediția a II-a revăzută, Studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, pp. 5-18. Idem, Capitolele, Imnele și Epistolele simeoniene – problematica filologică, istorică și spiritual, în Idem, Imne, epistole și capitol, Scrieri III, Introducere și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2001, pp. 5-29. Sfântul Simeon Noul Teolog, Despre scopul vieții creștine, Tipărită cu binecuvântarea Preasfințitului Calinic, Episcopul Argeșului, Editura Credința strămoșească, 2002.

¹¹⁴ Referitor la această scriere a se vedea specificațiile cuprinse în Nota nr. 230, în op. cit., p. 114.

¹¹⁵ Cf. Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, Viața Cuviosului Nichita Stithatul, în op. cit., pp. 231-233.

¹¹⁶ Explicația acestei alegeri este cuprinsă în Ibidem, p. 237.

¹¹⁷ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 7, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, p. 5.

¹¹⁸ Ibidem.

exprimă legătura „dintre tradiția isihastă și experiența lor duhovnicească personală”¹¹⁹.

Despre viața Cuviosului Nichifor din Singurățate se află din expunerea făcută de către Sfântul Grigorie Palama în Cuvântul al doilea din Triada I și ÎI, mărturisindu-se faptul că acesta era un fost italian catolic convertit la ortodoxie care s-a stabilit în Sfântul Munte, până când împăratul Mihail VIII Paleologul l-a exilat ca urmare a împotrivirii arătate referitor la hotărârea acestuia de a se unii cu Roma; a fost dascălul Sfântului Teolipt al Filadelfiei¹²⁰. Opera sa cuprinde un Cuvânt despre purcederea Sfântului Duh, împotriva latinilor și Cuvânt plin de mult folos despre rugăciune, trezvie și pază inimii, care cuprinde ca Introducere: Din Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie, Din Viața Sfântului Teodosie chinoviarhul (exarhul chinoviilor), Din Viața Sfântului Arsenei, Din Viața Sfântului Pavel cel din Latro, Din Viața Sfântului Sava, Din Viața lui Avva Agaton, Din Avva Marcu (către Nicolae), Din Sfântul Ioan Scărarul, Din Avva Isaia, Din Macarie cel Mare, Din Diadoh, Din Isaac Șirul, Din Ioan Carpatiul, Din Simeon Noul Teolog, după care urmează Metoda rugăciunii a lui Nichifor¹²¹.

Despre Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei se cunoaște faptul că este originar din Niceea, născându-se aproximativ la anul 1250, fiind „una dintre cele mai influente personalități ale Bizanțului la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea”¹²²; după ce s-a căsătorit a fost hirotonit diacon, fiind apoi trimis în exil de către același împărat care îl exilase și pe Cuviosul Nichifor din Singurățate, Pronia făcând ca în această situație, adică în perioada exilului în una din insulele aflate în Marea Egee, Teolipt să învețe experiența rugăciunii de la Cuviosul Nichifor; după o perioadă este eliberat, însă în scurt

¹¹⁹ Ibidem. În acest sens a se vedea Mitropolit Nicolae Corneanu, Actualitatea literaturii vechi creștine, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 2007. Idem, Farmecul scrierilor patristice, Editura Anastasia, 2002.

¹²⁰ Detalii și surse ale vieții Cuviosului Nichifor se pot găsi la Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Nichifor din Singurățate, Scurtă notă biografică, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 7, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, pp. 9-12; a se vedea și Notele subsidiare nr. 1, p. 10; 2, 3 și 4, p. 11, în op. cit.

¹²¹ Pentru particularitatea acestei metode a se vedea și Nota nr. 19, p. 31, în op. cit. iar pentru detalii despre scrierile sale, a se vedea Ibidem, pp. 11-13. Aceste scrieri sunt cuprinse și în Filocalia grecească.

¹²² Idem, Viața și scrierile lui Teolipt, mitropolitul Filadelfiei, în op. cit., p. 43. A se vedea și diac. Ioan I. Ică jr., Teolipt al Filadelfiei – un autor filocalic inclasabil, în Teolipt al Filadelfiei, Cuviosul și Mărturisitorul 1250-1322, Despre viața ascunsă în Dumnezeu – cuvinte duhovnicești, imne și scrisori, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Studiu introductiv și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2010, pp. 5-79; precum și Cronologia scrierilor lui Teolipt al Filadelfiei, în op. cit., pp. 80-81. Teolipt al Filadelfiei, Cuviosul și Mărturisitorul 1250-1322, Cuvinte duhovnicești, imne și scrisori, Studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000.

timp este din nou închis, până la data de 1 martie 1281. Aproximativ în anul 1284 este ales mitropolit al Filadelfiei¹²³, trăind aproximativ până în anul 1325. Însuși Teolipt devine unul din formatorii Sfântului Grigorie Palama¹²⁴. Operele sale au rămas în mare parte nepublicate, dintre acestea cunoscându-se: Cuvânt despre ostenele vieții călugărești și Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos, în 9 capete, cuprinse în Filocalia românească¹²⁵; Despre veghere și rugăciune; Despre liniștire și rugăciune; Învățătură despre îndatoririle de obște.

Sfântul Grigorie Sinaitul prăznuit la data de 6 aprilie, reprezintă alături de Sfântul Grigorie Palama promotorul mișcării isihaste din secolul al XIV-lea; aceștia deși au fost contemporani, totuși nu există date istorice că s-ar fi întâlnit vreodată, ceea ce din punct de vedere al realității bisericești din aceea vreme pare o imposibilitate; starea de anonimată în care s-a desfășurat relația duhovnicească a celor doi corifei isihăști poate avea ca temelie smerenia acestora de a nu evidenția o lucrare tainică și extrem de dificilă¹²⁶. Sfântul Grigorie s-a născut aproximativ în anul 1255 în Zona Asiei Mici, la Kukulos, fiind luat prizonier de către turci după anul 1282, și dus în Laodiceea; răscumpărat de creștinii de acolo, vine în Cipru, unde primește tunderea în rasofor, ca mai apoi la Mănăstirea din Sinai, să primească tunderea în monahism, de unde pleacă la Ierusalim, ca mai apoi să revină în Creta; de aici pornește spre Athos. „ Prin aceasta Sinaitul împăca rugăciunea neîncetată cu misionarismul”¹²⁷, urmând o nouă perigrinare a Sfântului la Salonic, apoi în Constantinopol și în Stranța, de unde revine la Constantinopol și apoi în Athos. Moare în Paroria la data de 27 noiembrie 1346. Calist Patriarhul Constantinopolului, ucenicul său, este și biograful Sfântului Grigorie Sinaitul¹²⁸. Scrierile sale cuprinse în Filocalia românească sunt următoarele: Capete foarte folositoare în acrostih, al căror acrostih este acesta: Cuvinte felurite despre porunci, dogme, amenințări și făgăduințe, ba și despre gânduri, patimi și virtuți; apoi despre liniștire și rugăciune, în 137 de capete¹²⁹; Alte capete, în număr de 5, care cuprind referire Despre prefacerea cea pătimasă și Despre prefacerea cea bună; Învățătură cu de-amănuntul despre liniștire și rugăciune, despre semnele harului și ale amă-

¹²³ A se vedea Ibidem, pp. 45-47, în care este prezentat contextual teologico-dogmatic al vremii în care a viețuit Mitropolitul Teolipt.

¹²⁴ Cf. Ibidem, pp. 44.

¹²⁵ Acestea sunt cuprinse și în Filocalia grecească, fiind destinate principesei bizantine Irina Chumnos, care rămânând văduvă la vârsta de 16 ani, alege viețuirea monahală; diferența între structura scrierii în cele două Filocalii, a se vedea Ibidem, pp. 50-51, 53.

¹²⁶ Cf. Idem, Viața și scrierile Sfântului Grigorie Sinaitul, în op. cit., pp. 93-95.

¹²⁷ Ibidem, p. 98. Părintele Stăniloae folosește constatarea lui J. Meyendorff, cf. Nota nr. P, p. 98, în op. cit.

¹²⁸ Surse referitoare la Viața Sfântului Grigorie sunt prezentate în Nota subsidiară nr. 5, pp. 95-96, în op. cit., pp. 94-106.

¹²⁹ Referitor la structura operei Sfântului Grigorie Sinaitul cuprinsă în Filocalia grecească, precum și la sursele acestor scrieri, a se vedea Ibidem, pp. 106-114; precum și Notele nr. 130, p. 189; 136, p. 192; 159, p. 221, în op. cit.

girii; apoi despre deosebirea dintre căldură și lucrare; și că fără povățuitor ușor vine amăgirea, în 14 capete, cuprinzând și o referire la Despre felul cum poate fi aflată lucrarea; Despre liniștire și despre cele două feluri ale rugăciunii, în 15 capete, cuprinzând referiri despre Cum trebuie făcută rugăciunea, Despre răsuflare; Cum trebuie să cântăm, Despre deosebirea dintre cei ce cântă, Despre amăgire, Despre citire; Despre felul cum trebuie să șadă la rugăciune cel ce se liniștește; și să nu se ridice repede, în 6 capete, ce cuprinde referiri Despre felul cum trebuie să se zică rugăciunea, Despre felul cum trebuie ținută mintea, Despre alungarea gândurilor, Cum trebuie să se cânte, Despre mâncare; Despre amăgire și despre alte lucruri.

Sfântul Grigorie Palama¹³⁰, prăznuit în 14 noiembrie, s-a născut în Constantinopolul anului 1296, rămânând orfan de tată la vârsta de șapte ani; primește o educație bogată, primind ajutorul împăratului Andronic II Paleologul, dar și formarea duhovnicească a Mitropolitului Filadelfiei, Teolipt. La vârsta de douăzeci și unu de ani, Sfântul Grigorie pornește împreună cu cei doi frați ai săi spre Athos, după ce în prealabil și-a așezat mama și cele două surori într-o Mănăstire din Constantinopol; în Athos ajunge ucenic al Bătrânului Nicodim, care îl și tunde în monahism, după moartea căruia se așează în Marea Lavră. Aproximativ în anul 1324 se retrage într-un loc numit Glosia, fiind sub ascultarea monahului Grigorie; din cauza atacurilor turcești, obștea de la Glosia se mută la Salonic, unde Sfântul Grigorie este hirotonit preot; după ce a viețuit o perioadă de aproximativ cinci ani și lângă Veria, revine în Athos, așezându-se la Schitul Sfântul Sava, aparținător al Marii Lavre. În 1334 începe lupta să împotriva lui Varlaam din Calabria, scriind două tratate ce lămurau chestiunea purcederii Duhului Sfânt; aceasta a dus la stârnirea unei lupte a lui Varlaam împotriva isihaiștilor, Sfântul Grigorie fiind nevoit a continua scrierea tratatelor sale ce apărau dreapta credință, ca în cele din urmă să redacteze și un Tom aghioritic, cu intenția de a-l prezenta într-o eventuală adunare sinodală care să lămurească învățăturile greșite ale lui Varlaam, fapt petrecut la data de 11 iunie 1341; acum este combătută și învățătura vaarlămită. Ca urmare a unor mișcări politice care favorizau pe adeptul lui Varlaam, pe nume Achindin, Sfântul Grigorie este închis între anii 1343 și 1347, până când este eliberat de Ioan Cantacuzino în data de 2 februarie 1347, având loc și un sinod care reconfirmă veridicitatea învățăturii palamite și condamnă pe Achindin și pe susținătorii săi. Acum Sfântul Grigorie este hirotonit Mitropolit al Salonicului de către Patriarhul Isidor. La data de 27 mai 1351 este convocat un nou sinod în Vlaherne, care după discuțiile desfășurate în timpul a cinci ședințe sinodale, redactează Tomul sinodal în luna august a anului 1351. După acest sinod, Sfântul Grigorie se întoarce la Salonic, după ce în prealabil nu i se acceptase

¹³⁰ A se vedea Pr. dr. Roger Coresciuc, Omiliile Sfântului Grigorie Palama, Analiză omiletică, Cuvânt înainte de Pr. prof. dr. Vasile Gordon, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2013.

venirea aici din motive politice. Se îmbolnăvește grav undeva în anul 1353, și apoi este dus în exil de către turci, fiind răpit de către aceștia atunci când se îndrepta către Constantinopol, fiind eliberat un an mai târziu. A adormit la data de 13 noiembrie 1359, fiind canonizat la data de 3 august 1368 de către ucenicul și biograful său, Patriarhul Filotei¹³¹. Opera sa este foarte vastă cuprinzând: Primul tratat dintre cele dintâi, pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie. Întrucât și până la ce grad e folositoare îndeletnicirea cu științele; Al doilea tratat dintre cele dintâi, pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie. Pentru cei ce voiesc să ia aminte la sine în isihie nu e fără folos să se silească a-ți ține mintea înlăuntrul trupului; Al treilea tratat din rândul întâi, pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie. Despre lumina și luminarea dumnezeiască, despre sfânta fericire și despre desăvârșirea cea întru Hristos – scrise în anul 1338 ca răspuns la atacurile lui Varlaam. În anul 1339 a urmat un nou răspuns altor scrieri ale lui Varlaam, cuprins în: Primul tratat al celor din urmă, pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei. Expunerea și combaterea celor scrise de filosoful Varlaam contra celor ce viețuiesc cu evlavie în isihie. Care este cunoștința cu adevărat mântuitoare și căutată cu multă dorință de monahii adevărați sau împotriva celor ce zic despre cunoștința din științele din afară că ar fi cu adevărat mântuitoare; Tratatul al doilea al celor din urmă, pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei. Despre rugăciune; Tratatul al treilea al celor din urmă, pentru cei ce se dedică cu evlavie isihiei. Despre lumina sfântă, ultimele două tratate cuprinse și în Filocalia în 30 de capete și respectiv, 78 de capete. În anul 1341 Sfântul Grigorie este nevoit să răspundă din nou acuzațiilor lui Varlaam prin alte trei tratate intitulate: Respingerea absurdităților ce rezultă din scrierile de al doilea ale filosofului Varlaam sau despre îndumnezeire. Tratatul întâi contra celor de al doilea; Lista absurdităților ce rezultă din premisele filosofului Varlaam. Tratatul al doilea contra celor de al doilea; Lista absurdităților ce rezultă din concluziile filosofului. Tratatul al treilea contra celor de al doilea. O altă scriere cuprinsă în Filocalia românească este și cea Despre împărțășirea dumnezeiască și îndumnezeitoare sau despre simplitatea dumnezeiască și mai presus de fire¹³², în 30 de capete. În timpul anului 1342 au mai fost scrise o serie de tratate, atât împotriva lui Varlaam, cât și împotriva lui Achindin: Varlaam și Achindin sunt cei ce taie greșit și fără credință Dumnezeirea cea una în două; Apologie mai pe larg despre lucrările dumne-

¹³¹ Pentru informații detaliate despre viața și opera Sfântului Grigorie Palama a se vedea: Idem, *Viața și scrierile Sfântului Grigorie Palama*, în op. cit., pp. 243-268; Pr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2006; Stălpîii Ortodoxiei, *Viața și nevoițele Celui între sfinți Părintelui nostru Grigorie Palama*, Arhiepiscopul Thessalonicului, Traducere de Constantin Făgețean, Carte tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Cartea Ortodoxă, Editura Egumenița; Luna Noiembrie, Ziua a paisprezecea, Tot în această zi, Sfântul Grigorie Palama, în op. cit., p. 255.

¹³² Informații despre această scriere se regăsesc în Nota nr. 316, p. 443, în op. cit.

zeiești și despre împărțășirea de ele; Dialogul ortodoxului cu varlaamitul și Dialogul lui Teofanes cu Teotimos; La ce se referă unitatea în Dumnezeu și la ce deosebiri?; Primul și al doilea Antiretic împotriva lui Achindin. Înainte de întemnițarea sa din anul 1343 scrie: Epistola către Arsenie Studitul; Epistola către Damian Filosoful; Epistola către Atanasie al Cizicului; Tratat despre Teologia unită și distincă; Epistola către monahul Dionisie; și șapte Antiretice. Scrie în anul 1345 și câteva scrisori către Filotei, egumenul Marii Lavre și către fratele său Macarie, urmând ca mai apoi în perioada capturării sale de către turci, deci în jurul anului 1354, să mai scrie și alte scrisori către Biserica sa și către David Dysipathos. În timpul ultimei șederi în Constantinopol, a scris două tratate Despre purcederea Sfântului Duh, iar ultimele sale scrieri fiind alcătuite în perioada 1358-1359: patru tratate ca urmare a discuției pe care a avut-o cu Gregora. În Filocalia românească mai sunt cuprinse scrierile: Din Cuvântul Sfântului Ioan Gură de Aur la întâiul mucenic Ștefan, 150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire, precum și Tomul Aghioritic, Pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în liniște. Pentru lămurirea celor ce din lipsă de cercare a lor și din neascultare de sfinți nesocotesc lucrările tainice ale Duhului, care sunt lucrate în cei ce viețuiesc după Duh într-un chip mai presus de cuvânt și sunt arătate prin fapte, nu dovedite prin cuvânt, scris în martie 1341.

Volumul al VIII-lea al Filocaliei românești cuprinde o serie de autori filocalici „din perioada bizantină târzie (secolele XIV-XV)”¹³³ precum: Calist și Ignatie Xanthopol, Patriarhul Calist, Calist Angelicude¹³⁴ și Calist Catafygiotul, fiind „dedicat aproape în întregime învățaturii despre rugăciune, așa cum s-a păstrat ea în tradiția ortodoxă”¹³⁵, la care se adaugă Sfântul Simeon Noul Teolog, cuprins și în al șaselea volum filocalic, de această dată cu o metodă a rugăciunii, precum și Monahul Teofan, cu părți din viața Sfântului Maxim Cavescolivitul și Sfântul Nicodim Aghioritul cu părți din viața Sfântului Grigorie Palama, autor filocalic cuprins în volumul anterior. Pe lângă aceste opere, volumul mai cuprinde și un studiu al Părintelui Stăniloae despre istoria isihasmului românesc, îmbogățit cu „o serie de scurte texte exemplificatoare

¹³³ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 8, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, p. 5.

¹³⁴ A se vedea I. Calist Angelicoudes. Studio biografic, în Sfântul Calist Angelicoudes, Trei tratate isihaste, Traducere din limba greacă veche și note de Laura Enache, Studiu introductiv de ÎPS Simeon Koutsas, Mitropolit de Nea Smyrni, tradus în limba română de Conf. univ. dr. Carmen-Maria Bolocan, Ediție îngrijită și bibliografie de Pr. Dragoș Bahrim, Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpresfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Doxologia, Iași, 2012, pp. 9-22.

¹³⁵ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în op. cit., p. 5

ale unor Părinți filocalici mai noi din spațiul românesc, cum ar fi: Sfântul Cuvios Vasile de la Poiana Mărului, Sfântul Cuvios Gheorghe de la Cernica, Sfântul Cuvios Iosif, duhovnicul Mănăstirii Văratec, schimonahul Gheorghe, un părinte necunoscut (identificat de părintele Cleopa de la Sihăstria cu nepotul starețului Neonil de la Neamț)¹³⁶.

Despre Ignatie Xanthopol nu se cunosc alte informații biografice decât cele succinte prezentate de Simeon al Tesalonicului și anume că a fost apropiat al lui Calist, fiind originar din Constantinopol, iar despre Calist, din aceeași sursă se deduce faptul că este vorba de Patriarhul Calist al II-lea care a fost viețuitor în una din Mănăstirile Xanthopol, de unde și-a luat și supra-numele¹³⁷, având ca dată de prăznuire ziua de 22 noiembrie. Opera lor cuprinde: Metodă și reguli foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuințată, cu ajutorul lui Dumnezeu, de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuieste liniștirea celor ce se străduiesc cu ea cu draptă judecată, numită și Metoda sau cele 100 de capete; iar Patriarhului Calist îi sunt atribuite: Capete despre rugăciune, în 14 capete și Capete care au lipsit, care constituie o continuare a capetelor precedente, începând cu nr. 15 și sfârșind cu nr. 83. Toate acestea sunt cuprinse atât în Filocalia românească, cât și în cea grecească¹³⁸. Aceeași preocupare cu descrierea „raiului duhovnicesc” și a stării contemplative ca și cei doi autori menționați anterior, o are și Calist Angelicude sau Melenichiotis, viețuitor într-o sihăstrie de lângă Melenic, localitate din Macedonia; opera lui cuprinde o scriere Împotriva lui Toma d, Aquino, o alta despre Meșteșugul liniștirii, cuprinsă în Filocalia românească și în cea grecească, 30 de Cuvinte și o altă scriere cuprinsă în Filocalie, intitulată Culegere din Sfinții Părinți, Despre rugăciune și luare-aminte¹³⁹. În privința lui Calist Catafygiotul se fac presupuneri că ar fi același cu Patriarhul Calist, deși sunt și teologi care infirmă această ipoteză¹⁴⁰; scrierea sa – Cele ce s-au păstrat din capetele preainalte și de dreaptă judecată (silogistice) despre unirea dumnezeiască și viața contemplativă, în 92 de capete este cuprinsă și în Filocalia românească¹⁴¹. În acest volum filocalic mai sunt incluse: Metoda sfintei rugă-

¹³⁶ Ibidem, p. 6.

¹³⁷ Cf. Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Nichifor din Singurătate, Introducere, 1. Autorii scrierii și legătura ei cu celelalte scrieri ale patriarhului Calist, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 8, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, p. 11-12.

¹³⁸ Despre conținutul acestor capete a se vedea op. cit., iar detalii despre aceste scrieri sunt cuprinse în Ibidem, pp. 12-16 și în a doua parte a studiului - 2. Conținutul Metodei lui Calist și Ignatie Xanthopol și legătura lui cu conținutul celorlalte două scrieri ale lui Calist, pp. 16-23.

¹³⁹ A se vedea Idem, Calist Angelicude, Introducere, în op. cit., pp. 433-435.

¹⁴⁰ Cf. Idem, Introducere, Autorul și conținutul scrierii, în op. cit., pp. 457-461.

¹⁴¹ De asemenea și în cea grecească.

ciuni și atenționii a Sfântului Simeon Noul Teolog¹⁴², ce cuprinde referire Despre primul fel de rugăciune, Despre al doilea fel de rugăciune și Despre al treilea fel de rugăciune; Din Viața Cuviosului Părintelui nostru Maxim Cavsocalivitul, scrisă de Teofan¹⁴³, Din Viața Sfântului Grigorie, Arhiepiscopul Salonicului, făcătorul de minuni, scrisă de Sfântul Nicodim Aghioritul¹⁴⁴ și un capitol intitulat Din istoria isihasmului în ortodoxia românească, ce cuprinde la rândul-i, un studiu de-al Părintelui Stăniloae, intitulat Isihaștii sau sihaștrii și rugăciunea lui Iisus în tradiția ortodoxiei românești, și câteva din scrierile Sfinților Părinți ce s-au nevoit în pământul Țării noastre: Cuvânt înainte sau călăuză, Celor ce vor voi să citească această carte a Sfântului Grigorie Sinaitul și să nu greșească în privința a ceea ce este în ea. S-a făcut și alcătuit din sfintele scrieri cele de Duhul Sfânt insuflate, de Preacuviosul schimonah Vasile de la Poiana Mărului din Țara Românească; Din sfaturile Starețului Gheorghe de la Cernica; Tipicul sfintei rugăciuni cea cu mintea, precum de la Părintele Iosif s-a primit. Scris la 1810; Rânduiala cea bună a vieții de sine, Rânduiala cea bună luată din așezământul Sfinților Părinți, cum se cuvine călugărului celui ce e înafară de viața de obște (și petrece de sine) întru luarea-aminte a petrece, precum și cei de demult Părinți au petrecut; Alăută duhovnicească și trâmbiță cerească; Cuvinte adunate din sfintele scrieri.

Sfântul Ioan Scărarul, prăznuit la data de 30 martie și Avva Dorotei, prăznuit la 13 august sunt autorii filocalici ale căror opere sunt cuprinse în volumul al IX-lea al Filocaliei românești.

Sfântul Ioan Scărarul, al cărui supra-nume vine de la opera sa de căpătâi, intitulată Scara raiului, este unul dintre cei mai cunoscuți și citați autori filocalici; acesta s-a născut în jurul anului 579, intrând la vârsta de 16 ani în Mănăstirea de pe Sinai, unde îl are ca povățuitor pe Avva Martirie, la care ucenicește timp de nouăsprezece ani. După moartea acestuia se retrage în isihie deplină în regiunea Tholei, până la vârsta bătrâneței, când primește egumenia Mănăstirii Sinai, vreme în care alcătuiește și scrierea sa intitulată Scara, la îndemnul și rugămintea

¹⁴² A se vedea Nota nr. 1, p. 611, în op. cit.

¹⁴³ A se vedea Nota nr. 1, p. 627, în op. cit. Sfântul Maxim Cavsocalivitul a viețuit în jurul anului 1320 și era originar din Lampsac, primind la Botez numele de Manuil; la vârsta de 17 ani alege viața monahală în Muntele Ganu, de unde după câțiva ani pleacă în Macedonia, în Muntele Papichiu în căutarea unor Părinți cu viață aleasă. După un timp pleacă și de aici la Constantinopol, apoi la Salonic și în Athos, unde se așează în Marea Lavră; are parte de o descoperire dumnezeiască în vârful Athonului, pe care povestind-o începe să fie considerat un înșelat. Își începe astfel viețuirea de "nebun pentru Hristos", viețuind în diferite locuri, în căsuțe pe care și le construia chiar el, într-un mod foarte simplu, arzându-le după ce hotăra să plece în alt loc, de aici primind și supra-numele de cavsocalivit, adică arzător de colibe. Se întâlnește cu Sfântul Grigorie Sinaitul, care îi recunoaște însă harisma și starea de om duhovnicesc. La sfârșitul vieții se așează într-o colibă lângă Marea Lavră, adormind aici în data de 13 ianuarie, la vârsta de 95 de ani. viața sa a fost scrisă de Teofan, Egumenul Mănăstirii Vatoped.

¹⁴⁴ A se vedea Nota nr. 1, p. 642, în op. cit.

Avvei Ioan, Egumenul Mănăstirii Raith. A adormit în jurul anului 649¹⁴⁵. Viața sa a fost scrisă de monahul Daniil din Raith, Sfântul Ioan mai având și supranumele de “Scolasticul” sau “Sinaitul”. Scara raiului este cuprinsă și în Filocalia românească și în cea grecească, fiind precedată de o Înainte-privire a sfintei scări, ce cuprinde Viața pe scurt a celui cu adevărat întru Sfinți, Avva Ioan, egumenul Sfântului Munte Sinai, numit Scolasticul, scrisă de monahul Daniil din Raith, Despre Avva Ioan, egumenul Muntelui Sinai sau Scărarul, Epistola Avvei Ioan, egumenul Mănăstirii Raith, către Ioan, minunatul egumen al Muntelui Sinai, numit Scolasticul, iar mai pe urmă, după scrierea lui, Scărarul și Epistola de răspuns Ioan, lui Ioan, bucurie; Scara dumnezeiescului urcuș sau Cartea despre nevoițe, A Avvei Ioan, egumenul călugărilor din Muntele Sinai, pe care a trimis-o Avvei Ioan, egumenul Mănăstirii Raith, de care a fost îndemnat să o scrie. Se împarte în treizeci de “Cuvinte”, asemenea unor trepte ale unei scări, care urcă pe cei ce o urmează de la cele mai de jos la cele mai înalte, de unde cartea s-a numit și Scară, este succedată după cele treizeci de Cuvinte și de un al trezeci și unulea Cuvânt, Către Păstor, alcătuit dintr-o foarte scurtă Introducere și din 15 capitole, dintre care ultimul este intitulat: Lauda chinoviarhului Raithului, alcătuită după istoria lui Moise¹⁴⁶.

Avva Dorotei a viețuit aproximativ în secolul al VI-lea și a viețuit în Mănăstirea Avvei Serid timp de cincisprezece ani, până în anul 535, când datorită morții Avvei Ioan și Avvei Serid, și a închiderii Avvei Varsanufie, pleacă de aici și întemeiază o mănăstire, nu departe de acele locuri. A murit în jurul anului 580. Opera sa este reprezentată de o serie de 24 de Învățături și o serie de Epistole pe care le-a trimis celor ce au avut nevoie de povățuire, o parte din acestea fiind cuprinse și în cele două Filocalii, românească și grecească. În Filocalia românească, opera sa este precedată de un Cuvânt Înainte

¹⁴⁵ A se vedea Idem, Sfântul Ioan Scărarul, Introducere, A. autorul și conținutul scrierii, B. Copierea, traducerea și parafrazarea Scării în diferite limbi, inclusive în cea românească, C. Scolii la Scară și la textul pe care l-am tradus, precum și conținutul Scării, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 9, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, pp. 9-44. Mitropolit Nicolae Corneanu, Introducere, A. Viața Sfântului Ioan Scărarul, B. Scara Sfântului Ioan Scărarul, C. Locul Sf. Ioan Scărarul în cultul ortodox, D. Sf. Ioan Scărarul și mănăstirea de pe Muntele Sinai, E. Răspândirea Scării (manuscrite, texte tipărite, traduceri), în Ioan Scărarul, Scara raiului, precedată de Viața pe scurt a lui Ioan Scolasticul și urmată de Cuvântul către Păstor (Ediția a V-a), Traducere, introducere și note de mitropolit Nicolae Corneanu, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 2004, pp. 11-67. John Chryssavgis, Introducere și 1. Sfântul Ioan Scărarul și Scara, în Sfântul Ioan Scărarul, De la Pustia egipteană la Muntele Sinaiului, Traducere din limba engleză de Gheorghe Fedorovici, Editura Sofia, București, 2005, pp. 11-77. Luna Martie, Ziua a treizecea, Tot în această zi, Cuviosul Ioan Scărarul, în Viețile sfinților pe luna Martie, Retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, Ediția a II-a, Editura Episcopiei Romanului, 2001, pp. 415-423.

¹⁴⁶ A se vedea Nota nr. 993, p. 520, în op. cit.

al unui necunoscut, probabil al monahului din Mănăstirea Studionului care s-a ocupat cu strângerea Învățăturilor Avvei Dorotei¹⁴⁷, urmează Epistola către fratele care a cerut să i se trimită Cuvintele aflate ale Părintelui nostru Dorotei, în 3 capete¹⁴⁸, și Felurite învățături de suflet folositoare ale Avvei Dorotei sau Felurite învățături lăsate ucenicilor săi, când a părăsit mănăstirea Avvei Serid și a întemeiat cu ajutorul lui Dumnezeu mănăstirea sa, după moartea Avvei Ioan, „Proorocul”, și după tăcerea desăvârșită a Avvei Varsanufie, ce cuprind 14 învățături: I Despre lepădare, în 24 de capete; II Despre smerita cugetare, în 14 capete; III Despre conștiință, în 7 capete; IV Despre frica de Dumnezeu, în 14 capete; V Despre trebuința de a nu se încrede cineva în înțelepciunea sa, în 8 capete; VI Să nu judecăm aproapele, 10 capete; VII Despre învinovățirea de sine, în 10 capete; VIII Despre ținerea de minte a răului, în 7 capete; IX Despre minciună, în 8 capete; X Despre trebuința de a călători pe calea lui Dumnezeu cu scop bun și cu trezvie, în 9 capete; XI Despre trebuința de a ne sârgui să tăiem repede patimile, înainte de a ajunge sufletul la deprinderea cea rea, în 11 capete; XII Despre frica de chinurile viitoare și despre trebuința ca cel ce voiește să se mântuiască să nu uite niciodată de grija mântuirii sale, în 13 capete; XIII Despre trebuința de a răbda încercările fără tulburare și cu mulțumire, în 11 capete; XIV Despre clădirea și bună întocmire a virtuților sufletului¹⁴⁹, în 10 capete. Urmează și Diferie epistole ale Avvei Dorotei, dintre care în Filocalie sunt redată două: A. Către unii care trăiau în chilie și l-au întrebat despre întâlniri, în 4 capete, și B. Către întâistătorii și ucenicii din mănăstire: cum trebuie să povățuiască cei dintâi pe frați și cum trebuie să se supună cei din urmă, în 4 capete.

Volumul al zecelea al Filocaliei românești¹⁵⁰ conține scrieri ale Sfântului Isaac Șirul, prăznuit la 28 ianuarie, considerat, comparativ cu ceilalți autori filocalici, ca fiind „singurul autor care aparține venerabilei tradiții spirituale de expresie siriacă ... o tradiție duhovnicească manifestând o adâncă sensibilitate și fervoare spirituală în înțelegerea și exprimarea iubirii milostive infinite a lui Dumnezeu pentru om arătată în Jertfa mântuitoare a Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om din iubire pentru oameni și pentru mântuirea lor”¹⁵¹. Sfântul Isaac a viețuit în secolul al VII-lea, fiind originar din Ninive; a intrat în monahism în mănăstirea numită Mar Matei, împreună cu un frate de

¹⁴⁷ Idem, Introducere, 1. Viața Avvei Dorotei. Opera și răspândirea ei, 2. Forma și conținutul operei Avvei Dorotei, în op. cit., pp. 531-541.

¹⁴⁸ A se vedea Nota nr. 4, p. 550, în op. cit.

¹⁴⁹ Învățăturile XV, XVI și XVII sunt omise de către Părintele Stăniloae; a se vedea Nota nr. 189, p. 720, în op. cit.

¹⁵⁰ Cuprinse și în Filocalia grecească.

¹⁵¹ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 10, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte

al său, iar după o perioadă se retrage în isihie, mănăstirea rămânând sub egumenia fratelui său. Este ales episcop al cetății Ninive, trăind până în jurul anului 600¹⁵². Opera sa este reprezentată de Cuvintele ascetice sau despre nevoiță scrise de el în graiul său și tălmăcite de către Părinții noștri iubitori de înțelepciune și de liniștire, Avva Patrachie și Avva Avramie, care s-au liniștit în Lavra celui între Sfinți Părintelui nostru, Sava, cuprinse în număr de 86 în Filocalia românească¹⁵³, la care se adaugă patru epistole: I Către un frate ce iubea liniștea; II Către un frate după fire și după duh, care-l îndemna și-l rugă prin scrisori să vină la el, măcar că locuia în lume, pentru că era însetat să-l vadă; III Către cineva iubit de el, pe care îl învață cele despre tainele liniștirii. Și cum mulți, deoarece nu le cunosc, se lenevesc în lucrarea această minunată. Și că cei mai mulți au primit rânduiala în chilii prin moștenire, care se continuă între călugări. Cu o scurtă adunare de cuvinte închinată descrierii liniștirii; IV Către Cuviosul Părinte Simeon, făcătorul de minuni¹⁵⁴. Toate acestea sunt succedate de troparele, condacul și icosul Sfântului Isaac Șirul, precum și de Rugăciunea către Domnul nostru Iisus Hristos, alcătuită de acesta.

Sfinții Cuvioși Varsanufie, supra-numit „cel Mare” sau „Marele Bătrân” și Ioan, supra-numit „Prorocul”, prăznuiți la data de 6 februarie, sunt autorii filocalici cuprinși în volumul al unsprezecelea al Filocaliei românești, având ca operă filocalică o serie de Scrisori duhovnicești, al căror conținut deși „este înrudit cu cel din Pateric, se deosebește totuși prin faptul că răspunsurile nu sunt scurte sentințe ale Bătrânilor, ci o învățătură despre patimi și virtuți concretizată în sfaturi date unor călugări sau mireni, despre cum să poarte lupta duhovnicească cu tot felul de piedici, ispite și greutăți întâlnite în viața de zi cu zi”¹⁵⁵. Cei doi Cuvioși s-au nevoit în Mănăstirea Avvei Serid, Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015, p. 5.

¹⁵² A se vedea Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Sfântul Isaac Sirul și opera lui, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 10, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015, pp. 7-32. Sfântul Isaac Sirul, Cuvinte despre nevoiță, Tipărit cu binecuvântarea Presfințitului Iustinian, Episcopul Maramureșului și Sătarului, Editura Bunavestire, Bacău, 2001. Diac. Ioan I. Ică jr., Sfântul Isaac Sirul necunoscutul – operă, profil istoric și gândire spirituală pe fundalul tradiției siro-orientale, în Sfântul Isaac Sirul, Cuvinte către singuratici despre viața duhului, taine dumnezeiești, pronie și judecată, Partea a II-a recent descoperită, Studiu introductiv și traducere diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, pp. 5-84. Sabino Chiala, Introducere, în Sfântul Isaac Sirul, Cuvinte către singuratici, Partea a III-a recent descoperită, Cuvânt înainte, introducere și text Sabino Chiala, În românește diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 2005, pp. 7-30.

¹⁵³ Conținutul acestora a se vedea în op. cit.

¹⁵⁴ A se vedea Nota nr. 678, p. 558, în op. cit.

¹⁵⁵ Cuvânt înainte al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 11, Traducere din grecește, introduceri și

întemeiată în secolul al VI-lea, în sudul Gazei, devenind povătuitorii multor Cuvioși printre care și ai Avvei Dorotei, autorul scrierilor filocalice cuprinse în volumul IX al Filocaliei. Aceștia stăteau retrași în chiliile lor, iar Avva Serid le aducea întrebările celor doritori după adevărul duhovnicesc, luând de la aceștia și răspunsul la întrebări. Avva Ioan a murit aproximativ în anul 535, cu paisprezece zile după adormirea Avvei Serid; după moartea acestuia, Avva Varsanufie s-a retras deplin, luându-și nevoița tăcerii totale. Scrisorile duhovnicești ale celor doi Cuvioși, cuprinse în Filocalie, sunt sub formă a 848 de întrebări și răspunsuri¹⁵⁶.

Despre Cuviosul Isaia Pustnicul și opera sa cuprinsă în Filocalia XII am vorbit în prezentarea Filocaliei I, în care de asemenea are cuprinsă o scurtă operă aparținând acestuia.

---

note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2016, p. 6.

¹⁵⁶ A se vedea Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, Sfinții Varsanufie și Ioan, Introducere, în Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii, sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, Volumul 11, Traducere din grecește, introduceri și note de Preotul Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, Tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2016, pp. 9-34. Se mai face specificația faptului că mai există două scrisori, nr. 849 și 850, în traducerea franceză, excluse din cea grecească, și astfel și din cea românească.